

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Sotsioloogia õppekava

Virve Kass

**PAARISUHTEVÄGIVALLA KURITEGUDE TÕLGENDUSED EESTIS
KOHTUTOIMIKUTE ANALÜÜSI PÕHJAL**

Magistritöö

Juhendaja: PhD Judit Strömpl

Tartu 2017

Autorideklaratsioon

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Virve Kass

Abstract

This thesis entitled „Interpretations of intimate partner violence based on analysis of Estonian court files“ aims to map interpretations presented during criminal investigation of crimes of intimate partner violence. Studying interpretations presented by victims, offenders, police, witnesses, lawyers and judges, helps to understand the representation of intimate partner violence in court system and make changes to better combat the violence.

Based on the theory of social constructionism, the social world is created by people through communication. Part of the communication are stories, which reproduce narratives circulating in society. People make sense of the world through stories and present their interpretations of events. Therefore, to study interpretations I used narrative analysis.

The analysis is based on nine different court cases. All court cases were from 2015 and the crime was physical abuse against a current or former partner. From every court file I analyzed the parts with interpretations and created narratives based on the stories people had told.

Findings of the study show that batterers use techniques of neutralization when talking about their actions. They present their violent actions as a response to the behavior of victims and minimize the harm they did. Witnesses and victims use the technique of neutralization through alcohol. In their narratives, they take away the responsibility for violence from the batterer and put it onto alcohol.

Narratives about interventions show that current interventions are not enough to stop the violence and are not in line with the wishes of victims. Therefore, new interventions need to be introduced. These interventions should focus on preventing future violence. One possibility would be introducing a systematic possibility of therapy for batterers.

Keywords: intimate partner violence, domestic violence, narrative analysis

Sisukord

Abstract	3
Sissejuhatus	6
1. Sotsiaalne konstruksionism	8
2. Uuritava probleemi tutvustus	11
2.1. Paarisuhtevägivalla kuritegude seletused	11
2.2. Paarisuhtevägivalla kuriteod Eestis	16
2.2.1. Paarisuhtevägivalla kuritegude levik	16
2.2.2. Paarisuhtevägivalla kuritegude lahendamine	19
2.3. Paarisuhtevägivalla tõlgenduste varasemad uurimused	22
2.4. Probleemi püstitus	25
3. Metoodika	27
3.1. Kvalitatiivne narratiivanalüüs	27
3.2. Andmestiku kujunemine	29
4. Tulemused	31
4.1. Kannatanute tõlgendused	31
4.1.1. „Vägivalda on ka varem esinenud“	31
4.1.2. Alkohol kui süüdlane	33
4.1.3. Armukadedus kui vägivalla põhjus	35
4.1.4. „Ma ei soovi ütlushi anda“	37
4.2. Süüdimõistetute tõlgendused	38
4.2.1. „Kannatanu oli agressiivne“	38
4.2.2. „Tunnistan oma süüd osaliselt“	42
4.2.3. „Kahetsen juhtunut puhtsüdamlikult“	43
4.3. Tunnistajate tõlgendused	44
4.3.1. „Mina ei ole löömist näinud“	44
4.3.2. „Kannatanu ei rääkinud juhtunust“	46

4.3.3. Süüdimõistetu iseloomustus	48
4.4. Patrullpolitseinike tõlgendused	50
4.4.1. „Kannatanu ei soovinud ütlusi anda“	50
4.4.2. „Viisime kainenema“	51
4.5. Prokuröride tõlgendused	52
4.6. Kaitsjate tõlgendused	53
4.7. Sarnasused ja erinevused tõlgendustes.....	54
4.8. Tõlgendused kohtuotsuses.....	56
4.8.1. „Tundis füüsilist valu“	57
4.9. Edasine suhe	57
5. Järeldused	60
Kokkuvõte	63
Kasutatud kirjandus.....	65
Lisa 1. Analüüsi aluseks olnud kriminaalasjade nimekiri.....	70

Sissejuhatus

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on kaardistada paarisuhtevägivalla kriminaalasjade uurimise käigus loodavad tõlgendused. Paarisuhtevägivald on tõsine probleem, sest mõjutab paljusid inimesi. 2009. aastal Statistikaameti poolt läbi viidud turvalisuse uuringust tuli välja, et 39% inimestest on elu jooksul kogenud praeguse või endise partneri poolset vaimset vägivalda ja 34% füüsilist vägivalda (Soo, 2010). Paarisuhtevägivald mõjub negatiivselt nii asjaosalistele kui ka ühiskonnale laiemalt, sest vägivalla tagajärjel võivad tekkida nii lühi- kui ka pikaajalised tervise probleemid, tööturult eemal viibimine ja isoleeritus ühiskonnast. Kuna paarisuhtevägivald toimub enamasti koduseinte vahel varjatult, siis on tihti raske teada saada, mis konkreetsetes olukorras juhtus, ning asitõendeid koguda. Isegi kannatanul on sageli toimunud raske identifitseerida kui vägivalda, sest see areneb aeglaselt ja märkamatu suhte jooksul. Samuti on paarisuhtevägivalda pikalt käsitletud kui pere siseasja, kuhu teised ei peaks sekkuma, ning siiani on inimeste seas levinud sarnane suhtumine ja ohvrit süüdistavad hoiakud. Juhtumist arusaamist mõjutavad konkreetse inimese väärtused ja eelarvamused. Oluliseks mõjutajaks on inimese roll juhtunus. Seetõttu võivad sama juhtumit käsitleda väga erinevalt vägivallatseja, kannatanu, väljakutsele reageerinud politseinik, prokurör, kaitsja ja kohtunik. Esitatud narratiivide uurimine võimaldab aru saada, kuidas erinevad osapooled end ja juhtunut esitlevad.

Osapoolte toodud tõlgendused (taas)loovad viise, kuidas paarisuhtevägivalla kuritegusid nähakse. See omakorda mõjutab õigussüsteemi kujunemist – milline on õiglane karistus teo eest, millal ja kuidas peaks õigussüsteem sekkuma. Näiteks 2015. aasta Karistusseadustiku muudatusega täiendati kehalise väärkohtlemise paragrahvi (§ 121 lg 2 p 2) niimoodi, et kui juhtum on toime pandud lähi- või sõltuvussuhtes, siis on selle eest ette nähtud karistus suurem kui võõraste vahel toimunud füüsilise vägivalla juhtumi puhul. See näitab, et lähisuhtevägivalla nähakse tõsisema kuriteona ja muutuse põhjuseks võivad olla mitmed uuringud, mis näitavad, kuidas lähisuhtes toime pandud vägivald on raskemate tagajärgedega, suurema tõenäosusega korduv ja tihti mõjutab rohkemaid inimesi kui vaid ohvrit ja vägivallatsejat. Samuti mõjutavad osapoolte tõlgendused teisi ühiskondlikke reaktsioone – kas ja millist abi peaks vägivallatsejale andma, kas ja millist abi vajab ohver, kas ja kuidas peaks toetama suhte jätkumist, kus on esinenud vägivalda, kuidas toetada teisi pereliikmeid jne.

Kohtuasja käigus annavad samale juhtumile omapoolse tõlgenduse mitmed osapooled ning kohtuasi lõppeb kohtuotsusega, mida võib näha ka kui otsust selle kohta, mis tegelikult

toimus. Kuna juhtumi uurimise käigus salvestatakse kõik kogutud tõlgendused ajalise järjestuses, siis pakuvad kohtumaterjalid väga väärtuslikku allikat tõlgenduste uurimiseks. Kriminaaluurimise käigus antud tõlgenduste uurimisel tuleb silmas pidada, et narratiive mõjutab osapoolte soov endale kasuliku otsuse jaoks.

Lõputöö jaguneb viieks suuremaks peatükiks. Esiteks annan ülevaate töö teoreetilisest lähtekohast. Seejärel toon välja varasemad uurimused paarisuhtevägivalla ja kuritegevuse kohta. Teise peatüki lõpus loon senise teadmise põhjal uurimisküsimused. Kolmandas peatükis tutvustan andmekogumise protsessi ja analüüsi metodoloogilist alust. Neljandas peatükis esitan analüüsi tulemused ja viiendas peatükis järeldused. Kokkuvõttes pakun soovitusi tulemuste rakendamiseks reaalelus ja edasisteks uurimusteks.

Lõputöö valmimise eest soovin tänada oma juhendajat Judit Strömplit igakülgse abi eest. Samuti soovin tänada Carlos Bentest, Varje Kassi ja teisi lähedasi moraalse toe eest ning õppejõude ja õpingukaaslaste abistavate tähelepanekute eest.

1. Sotsiaalne konstruksionism

Käesoleva magistr töö aluseks on sotsiaalkonstruksionistlik lähenemine, mille järgi sotsiaalne reaalsus on inimeste poolt omistatud tähenduste maailm ja on olemas vaid tänu inimeste osalusele selle loomises ja taasloomises (Strömpl, 2012:35). Valisin sotsiaalkonstruksionistliku lähenemise kui sobiva lähtekoha tõlgenduste uurimiseks, sest teooria rõhutab tõlgenduste olulisust sotsiaalse maailma loomisel ja püsimisel. Sotsiaalkonstruksionistlik lähenemine keskendub inimeste loodud tähendustele ja viisile, kuidas need loovad sotsiaalset maailma. Tähenduste (taas)loomine toimub alati kollektiivis ja arutelu käigus – olemasolevatele tähendustele lisatakse omapoolne tõlgendus (Strömpl, 2012:35). Niimoodi kujuneb iga inimese maailmataju ja viis, kuidas sündmusi tõlgendada ja edasi anda.

Viisid, kuidas inimesed maailma mõistavad, on kultuuri ja ajaloo spetsiifilised (Burr, 2003:4). See tähendab, et inimeste arusaam maailmast ja sündmustest ei ole objektiivne, vaid sõltub nende varasematest kogemustest ning keele- ja kultuuriruumist, kus nad parasjagu viibivad. Kuigi võib eksisteerida objektiivne ja reaalselt aset leidnud sündmus, näeb iga inimene seda sündmust erinevalt ja annab sellele eri tähenduse (Strömpl, 2012:35). Näiteks eelmise sajandi alguses oli laste löömine üks aktsepteeritud kasvatusviis, kuid tänapäeval nähakse seda laste väärkohtlemisena (Zolotor & Puzia, 2010:230-231). Vastupidise näitena nähti minevikus homoseksuaalsust kui haigust, kuid nüüdseks nähakse homoseksuaalsust võimaliku seksuaalse eelistusena heteroseksuaalsuse kõrval (Beyrer, 2014). Samas ei ole muutused arusaamades toimunud kõigis riikides, vaid siiani on osades riikides laste löömine lubatud ning mitmetes riikides võib homoseksuaalsete suhete eest saada vanglakaristuse (Beyrer, 2014; Zolotor & Puzia, 2010:230). Samuti ei näe kõik samas kultuuri- ja aegruumis viibivad inimesed sündmuseid samamoodi, vaid olulisel kohal on iga indiviidi isiklikud kogemused.

Loodud tähendused mõjutavad omakorda inimeste käitumist ja vastuseid teatud teguviisidele. Eespool toodud laste löömise näite puhul saaksid lapsevanemad tänapäeval paljudes riikides sellise teo eest kohtulikult karistada, kuid veel parkümmend aastat tagasi ei oleks õigussüsteem sekkunud. Homoseksuaalsete suhete puhul on aga muutus vastupidine, nimelt on homoseksuaalsed suhted enamikes riikides nüüdseks dekriminaliseeritud. Muutus seadusandluses on seotud muutusega inimeste arusaamades tegevuse olemusest. Seega tõlgendused muudavad mõned teod lubatavaks ja teised keelatuks (Burr, 2003:5).

Harris (2008:232) teeb eristuse objektiivse ja interpreteeriva konstruksionismi vahel. Interpreteeriva konstruksionismi järgi pole asjade ja sündmuste tähendus sisemine (*inherent*), vaid tähendused luuakse, õpitakse ja kinnistatakse sotsiaalses suhtluses (*ibid*). Seega üks arusaam sündmusest ei ole ainuke võimalik arusaam ja see, mida inimesed käsitlevad „tõena“ sõltub nende eesmärkidest (Linders, 2008). Samas on inimeste tõlgendused piiratud materiaalsete ressursside ja füüsilise keskkonnaga (näiteks tooli on raske käsitleda toiduna) ning mõjutatud sotsiaalsetest ja füüsilistest piirangutest (Harris, 2008:232-234). Objektiivse konstruksionismi järgi ei luua mitte tõlgendusi ja tähendusi, vaid sotsiaalset reaalsust, näiteks suhtluse käigus loovad inimesed peresuhteid, mitte tõlgendusi peresuhetest (Harris, 2008:234). Teisiti öeldes võib uurija näha tõlgendust kui uurimisobjekti iseeneses või kui vahendit millegi muu uurimiseks.

Kuna sündmustele tähenduse andmine ja teadmiste loomine toimub suhtluse kaudu, siis on sotsiaalkonstruksionismil põhinevates uurimustes esikohal suhtluse ja eelkõige keele uurimine (Burr, 2003:4). Sealjuures ei näha keelt kui inimese vaimse seisundi või mõtete esindajat, vaid kui töövahendit, mille abil luuakse tõlgendusi sündmustest ja üritatakse teisi inimesi oma tõlgendustes veenda (Burr, 2003:17). Samas mõjutab keel ja laiemalt igasugune suhtlus (nt ka maalid, filmid) seda, kuidas inimesed tajuvad ennast maailmas (Burr, 2003:18). Keeles väljenduvad võimusuhted, mis mõjutavad inimeste igapäevaelu ja seavad piire inimeste teguviisidele (*ibid*). Seega on keelel mitu rolli. Keel on keskkond, milles on fikseeritud ja säilitatud kultuuri poolt loodud tähendused. Teiseks on keel vahend, mida inimene kasutab, et oma kogemusi, tundeid ja mõtteid esitada. Viimaks on keel reeglistik, mis annab ette malli, kus, millest ja kuidas rääkida saab.

Samamoodi nagu muutuvad tegevuste tähendused muutuvad ka sõnade tähendused, mis muudab keele uurimise raskemaks. Näiteks leiab Burr (2003:34), et sõnad „armastama“ ja „hoolima“ väljendavad tänapäeval inimeste tundeid ja mõtteid, mitte aga kindlaid tegevusi. Burr (2003:34) nimetab seda trendi „psühholoogiseerimiseks“, mis tähendab, et aina enam pöörame sõnades tähelepanu oma sisemistele tundmustele ja vähem välistele tegudele. Psühholoogiseerimine võib olla ohtlik, sest toob kaasa eraldumise oma tegudest ning isegi täiesti vastuoluliste põhjenduste andmise, nagu „ma lõin teda, sest ma hoolin temast nii palju“ (Burr, 2003:34).

Keele kasutamisel võib olla kindel eesmärk, mida inimene soovib saavutada oma jutustuse esitamisega (Burr, 2003:58). Seetõttu tuleks inimese jutustust näha mitte vaid kui kirjeldust

juhtunust, vaid leida üles funktsioon, mida see jutustus täidab (Burr, 2003:59). Funktsiooni mõjutab see, millal, kellele ja milleks jutustus esitatakse.

Kokkuvõtvalt keskendub sotsiaalkonstruksionistlik lähenemine inimeste loodud tähendustele ja uurib neid kõige sagedamini inimeste esitatud jutustuste kaudu. Sotsiaalne maailm luuakse inimeste poolt suhtluse käigus. Suhtlust mõjutavad inimeste arusaamad maailmast ja samal ajal iga esitatud lugu kujundab arusaamasid ja loob tähendusi.

2. Uuritava probleemi tutvustus

Magistritöö fookuses on paarisuhtevägivalla kuritegevuse tõlgendused, mida aitavad lahti mõtestada vägivalla ja kuritegevuse käsitlused ning definitsioonid, teoreetilised lähenemised, empiirilised allikad (varasemad uurimused, statistika) ning tõlgenduste käsitlus ja metodoloogiline viis tõlgendustele läheneda. Järgnevalt esitan kirjanduse ülevaate, kus keskendun vägivalla ja kuritegevuse definitsioonidele ja seletustele, teoreetilistele lähenemistele kuritegevuse mõtestamiseks ja empiirilistele allikatele. Peatüki lõpus toon välja käesoleva lõputöö uurimisküsimused.

2.1. Paarisuhtevägivalla kuritegude seletused

Fenomenoloogilise lähtekoha esindaja Staudigli (2007:235) arvates peaks vägivalda analüüsima kui inimese kehalise ja vaimse olemuse ning suhtlusviiside hävitamist. Vägivald mõjutab inimeste olekut maailmas, näiteks inimeste põhilisi viise maailmast aru saada ja nende avatust enda, maailma ja teiste suhtes ning tihti hävitab inimeste põhilise arusaama „ma suudan“ (ibid). Selline definitsioon hõlmab igasugust vägivalda, mis kuidagi ohustab, ründab ja/või hävitab inimese olemist. Fenomenoloogiline lähenemine keskendub sellele, kuidas vägivalla tagajärjel on ohustatud ohvri mina-pilt ja olemine maailmas.

Paarisuhtevägivald on iga paarisuhtes aset leidev käitumine, mis põhjustab füüsilist, vaimset või majanduslikku kahju suhte osapooltele (WHO, 2012). Vägivalla toimepanijaks võib olla praegune või endine partner. Paarisuhtevägivalla puhul saab eristada erinevaid liike. Linno, Soo ja Strömpl (2011a:6-7) toovad välja neli vägivallaliiki: emotsionaalne, füüsiline, seksuaalne ja majanduslik vägivald. Vägivallaliikide täpsemad definitsioonid (Linno jt, 2011a:6-7):

Emotsionaalne vägivald - pidev ja tahtlik teisele inimesele vaimselt haiget tegemine ja tema tunnete riivamine.

Füüsiline vägivald – tahtlik füüsilise jõu kasutamine vastu teise inimese tahtmist, põhjustades teisele füüsilist valu, vigastusi või surma.

Seksuaalne vägivald - igasugune seksuaalse sisuga käitumine, mille kaudu kontrollitakse, manipuleeritakse või alandatakse teist inimest.

Majanduslik vägivald – vägivallatseja kontroll ohvri raha kasutamise või tema materiaalsete ressursside üle.

Õigussüsteemis defineeritakse vägivalda kindlate juhtumite kaupa ja vaid osa eespool vägivallana defineeritud tegevustest liigitub mõne kuriteo alla. Kuritegu on tegu, mis rikub seadust (Clinard & Meier, 2011:111-112). See tähendab, et kuriteod on ajas ja kultuuris muutuvad. Isegi vägivallakuritegude puhul pole konsensust, näiteks on abielusisene seksuaalne ja füüsiline vägivald siiani osades riikides seadustega reguleerimata (World Bank Group, 2017). Samuti on vägivalla defineerimine kuriteona olukorrast, näiteks sõjas on vastase tapmine lubatud ja enesekaitse on õigustav asjaolu vägivalla kasutamiseks. Goodmark (2012:30) leiab, et õigussüsteem keskendub eelkõige füüsilisele vägivallale ja selle toimepanemise ähvardustele. Näiteks on üks löök sageli suurema juriidilise kaaluga kui pidev alandamine, hirmutamine ja muud laadi vaimne vägivald, mida ohvrid ise hindavad kõige rängemaks (ibid). Ka Eesti õigussüsteemis ei paigutu suur osa vaimsest ja majanduslikust vägivallast ühegi kuriteo alla.

Enamasti pole paarisuhtevägivald eraldi kuriteona õigussüsteemis defineeritud, vaid olenevalt rünnaku olemusest klassifitseerub näiteks ähvardamise, kehalise väärkohtlemise või tapmise alla. Siiski on osades riikides lähisuhtes toime pandud kuriteod rangemalt karistatud. Näiteks Eesti Karistusseadustikus (2016) on süüteo toimepanemine isiku suhtes, kes on süüdlase endine või praegune pereliige karistust raskendav asjaolu (§ 58 p 4). Füüsilise vägivalla juhtumeid käsitletakse rahvusvahelises kirjanduses enamasti rünnakute (*assaults*) koondnimetuse all. Selliste tegude puhul on ründajatele iseloomulik kuritegude kogunemine aja jooksul (Clinard & Meier, 2011:144). See tähendab, et erinevalt tapmistest, mille toimepanijaid iseloomustab madal retsidiivsus, on rünnakute toimepanijatele iseloomulikud korduvad õigusrikkumised.

Vägivalla esinemise põhjuste uurimuste põhjal on loodud mitmeid teooriaid. Järgnevalt tutvustan lähemalt paari teooriat, mis selgitavad paarisuhtevägivalla olemust ja võimalikke põhjuseid.

Paarisuhtevägivalla põhjuste uurimise puhul tuuakse kõige sagedamini välja kaks seletust: vägivald kui vastus konfliktsele olukorrale ja vägivald kui võimupositsiooni kinnitamise vahend. Johnson (2006) on eristanud kontrolli motiivide olemasolu alusel neli paarisuhtevägivalla tüüpi: paarisuhte terror, vägivaldne vastuhakk, situatsiooniline

paarisuhtevägivald ja vastastikune vägivaldne kontroll. Kontrolli motiivid väljenduvad inimese sundivas kontrollivas käitumises, mis viitavad katsele omada üldist kontrolli oma partneri üle. Paarisuhte terrori puhul on üks partneritest vägivaldne ja kontrolliv. Vägivaldse vastuhaku korral hakkab ohver vastu kontrollivale ja vägivaldsele partnerile. Situatsioonilise paarisuhtevägivalla puhul võivad olla mõlemad partnerid vägivaldsed, kuid kumbki pole kontrolliv. Vastastikuse vägivaldse kontrolli puhul on mõlemad partnerid vägivaldsed ja kontrollivad. Kimmel (2002:1352) kasutab samade nähtuste kirjeldamiseks mõisteid instrumentaalne ja ekspressiivne vägivald. Ekspressiivne vägivald on viis väljendada viha või frustratsiooni, instrumentaalne vägivald on vägivalla kasutamine mingi lõpptulemuse (nt kontrolli, vigastuse) saavutamiseks (Kimmel, 2002:1352). Ekspressiivne vägivald tuleneb puudulikust probleemide lahendamise oskusest ning on tihti ühekordne ja vastastikune, instrumentaalne vägivald tuleneb kontrolli- ja võimuvajadusest ning on korduv, harva vastastikune ja võib tuua kaasa tõsiseid tagajärgi (Kimmel, 2002:1353).

Võimusuhtelega paarisuhtevägivalla puhul keskendub ka feministlik lähenemine, mis leiab, et vägivald on viis peresuhtes võimupositsioonil oleval inimesel kehtestada oma kontrolli teiste pereliikmete üle (Cunningham jt, 1998). Ebavõrdsust taastoodetakse peresiseselt, kus meestel on kontroll teiste pereliikmete üle ja vägivald on feministliku lähenemise järgi üks kontrollivahend (ibid). Kimmel (2002:1352) toob välja, et osa meeste poolt naiste vastu toime pandud vägivallast on eesmärgiga taastada oma võimu- ja kontrollipositsioon suhtes. Samuti toovad Clinard ja Meier (2011:121) välja, et vägivald esineb sageli olukordades, kus üks osapool üritab teise üle kontrolli saavutada ning osapooli iseloomustab erinev võimupositsioon. Samad autorid toovad välja, et vägivalda esineb kõige sagedamini siis, kui kõrgemal võimupositsioonil inimene tunneb ohtu oma positsioonile.

Clinard ja Meier (2011:122) leiavad, et paljud vägivaldsed olukorrad tekivad, kui lisaks võimuvõitlusele on olemas soosiv suhtumine vägivalda. Seda tõestab asjaolu, et vägivallaakte juhtub sagedamini teatud gruppides ja kohtades (ibid). Ka sotsiaalse kontrolli teooria leiab, et hälbiv käitumine tuleneb vähesest seotusest inimeste, gruppide või seadustega, mis sellist käitumist hukka mõistavad (Hirschi, 2002). Samal ajal on leitud, et kooliprogrammid, mis on suunatud kiusamise vastu, on edukad (Clinard & Meier, 2011:144-145). Nende programmide edu taga on koolipersonali tauniv suhtumine kiusamisse, mis mõjutab kogukonna kontrolli teistsuguste vägivallavormide üle (ibid). See tähendab, et programmid, mis on edukad väiksemate isikutevaheliste konfliktide kontrollimisel, võivad suurendatult ja muudetult osutada edukaks terves kogukonnas (ibid). Samad autorid leiavad, et laste sotsialiseerimise

kaudu ja defineerides vägivalda kui lubamatu lahenduse inimeste vahelistele probleemidele, aitab vägivalda toimumist ennetada. Järelikult on vägivalda esinemise puhul oluliseks ümbritsevate inimeste suhtumine vägivalda ja inimese seotus kogukonnaga.

Mitmed uurimused on leidnud, et lapsena vägivalda kogunud või pealt näinud inimeste seas on rohkem vägivalda kasutavaid inimesi ja vägivalda ohvreid kui vägivalda mitte kogunud inimeste seas. Näiteks leidsid Widom, Czaja ja Dutton (2014), et lapsena väärkoheldud täiskasvanute seas oli tunduvalt suurem osakaal (21% vs 12%) saanud eelmise aasta jooksul vigastusi partneripoolse füüsilise vägivalda tagajärjel. See läheb kokku sotsiaalse õppimise teooriaga, mille järgi inimene õpib vägivaldse käitumise teisi inimesi jäljendades. Psühholoogias klassikaline näide laste käitumisest Bobo nuku vastu tõestas uurijate arvates, et lapsed jäljendavad täiskasvanute agressiivset käitumist ning seetõttu võib vägivalda pidada õpituks (Bandura, Ross, & Ross, 1961). Nimelt olid lapsed, kes nägid täiskasvanuid nukku ründamas, tunduvalt agressiivsemad oma mängus nukuga kui kontrollgrupi lapsed (ibid).

Vägivalda nägemist ja kogemist võib pidada oluliseks õppimissituatsiooniks, sest see annab terve kava käitumiseks (Owens & Straus, 1973). See tähendab, et inimene, kes näeb vägivaldset käitumist pealt, õpib, kuidas vägivalda kasutada ja millised on vägivalda tagajärjed. Näiteks leidsid Owens ja Straus (1973) positiivse seose lapsepõlves vägivalda kogemise ja täiskasvanuna vägivalda heaks kiitmise vahel. Kusjuures leitud seos oli tugevam meeste seas kui naiste seas (ibid). Owens ja Strausi (1973) arvates oli põhjuseks asjaolu, et naised kogevad rohkem sotsiaalset survet vägivalda hukkamõistmiseks ja on vägivaldsetes olukordades nõrgemal positsioonil. Samad autorid avastasid vägivalda sotsiaalse struktuuri fenomeni ehk inimesed, kes on vägivaldaga kokku puutunud, on seda enamasti teinud mitmes rollis (pealtnägija, ohvri ja vägivaldlatsejana). Leidude põhjal järeldasid Owens ja Straus (1973), et vägivaldaga kokku puutumine lapsepõlves suurendab tõenäosust omada pooldavaid hoiakuid vägivalda suhtes, sest lapsed näevad pahatihti, et tänu vägivaldale on võimalik saada oma tahtmine ja mingit karistust sellele ei järgne.

Burr (2003:31) toob välja, et sotsiaalse õppimise teooria puhul on olulisel kohal sotsiaalne keskkond, milles tegevus toimub. Inimese käitumine on olukorra spetsiifiline ehk ei sõltu inimese isikuomadustest, vaid olukorrast, kus ta parasjagu on, ning käitumise tekitajate olemasolust (ibid). Toodud mõtte võiks lahti seletada näite abil, kus inimene on lapsena näinud korduvalt, et üks lapsevanem võidab vaidluse teise vanemaga tänu ähvarduste kasutamisele. Kui ta satub täiskasvanuna vaidlusse oma partneriga, siis kasutab inimene

ähvardamist oma tahtmise saamiseks. Samas ei kasutaks ta ähvardamist igas olukorras ja igas vaidluses, vaid spetsiifiliselt partneriga toimivas vaidluses.

Paarisuhtevägivalla uurimisel on rõhutatud suhte tsüklilisele iseloomule ja vägivalla kõrval positiivsete tunnete esinemisele, mis muudab kannatanul lahkumise raskemaks. Walkeri loodud vägivallatsükli teooria järgi vaheldub vägivaldses paarisuhtes kolm faasi: pinge kogunemise faas, vägivallaakt ja mesinädalate faas (Walker, Thyfault ja Browne, 1982:8-10). Kolmandas faasis palub vägivallatseja andeks, lubab, et vägivald ei kordu, ning niimoodi pakub mesinädalate faas ohvrile põhjusi jääda suhtesse edasi (Walker jt, 1982:10). Paarisuhtevägivalla tsükliline iseloom pakub seletuse, miks paljud ohvrid jäävad vägivaldsesse suhtesse edasi. Ohvrid loodavad, et suhe läheb paremaks.

Sykes ja Matza (1957:664) seletavad toimepanijate seisukohast lähtuvalt, et kurjategijad esitavad oma käitumist õigena. Kasutades neutraliseerimistehnikaid põhjendavad kurjategijad, miks nad niimoodi käitusid (Sykes & Matza, 1957:666-667). Neutraliseerimistehnikad eelnevad ja järgnevad kuriteo toimepanemisele (ibid). See tähendab, et inimene põhjendab endale, miks tal on õigus tegutseda isegi, kui tema teguviis on õigusevastane. Sykes & Matza (1957:667-669) eristavad viis põhilist neutraliseerimistehnikat: vastutuse eitamine, kahju eitamine, ohvri eitamine (kuritegu nähakse kui õigustatud karistust), kohtumõistjate süüdistamine ja rõhumine tugevamatele sidemetele (kohustused perekonna või sõpruskonna ees kaaluvad üles kohustused seaduse ees). Paarisuhtevägivalla puhul õigustavad toimepanijad oma käitumist sarnaselt. Näiteks võivad toimepanijad süüdistada vägivaldas kannatanut, eitada vägivallaga tekitatud kahju või esitada vägivalda kui loomulikku vastust partneri käitumisele (Allaste & Võõbus, 2008).

Kokkuvõtlikult võib öelda, et paarisuhtevägivalda on kõige sagedamini lahti mõtestatud kui viisi, mis aitab kontrolli saavutada, või olukorda, mis tekib, kui inimene ei oska muud moodi probleeme lahendada. Eesti seadusandluses on vaid osa paarisuhtevägivalla tegusid defineeritud kuritegudena ning süüteo toime panemine endise või praeguse pereliikme suhtes on raskendav asjaolu. Kui mitmed paarisuhtevägivalla teooriad toovad välja sooaspekti mõju vägivallale, siis seadusandluses on definitsioonid rangelt sooneutraalsed. Vägivaldas soodustavate teguritena on leitud vägivalda soosiv suhtumine ja varasem kogemus vägivallaga. Paarisuhtevägivalda iseloomustab tsüklilisus, kus vägivallaaktile järgneb leppimine.

2.2. Paarisuhtevägivalla kuriteod Eestis

Nagu eespool välja toodud, siis kuritegudena käsitletakse tegevusi, mis on seadusega karistatavad. Eesti seadusandluses on vaid osa paarisuhtevägivallana kvalifitseeruvatest tegevustest kuriteona defineeritud. Karistusseadustiku (2016) 9. peatükk isikuvastaste süütegude osas hõlmab füüsilise, vaimse ja seksuaalse vägivalla juhtumeid. Erinevate paragrahvide raames on karistatav tapmine, mõrv, ähvardamine, kehaline väärkohtlemine ja vägistamine. Sealhulgas alates 2015. aastast kehtima hakanud karistusseadustiku muudatus (§ 121 lg 2 p 2) näeb ette karmima karistuse kehalise väärkohtlemise puhul, kui see pannakse toime lähi- või sõltuvussuhtes (maksimaalne karistus viis aastat vangistust, tavajuhtumi puhul kuni aasta). Kui füüsilise ja seksuaalse vägivalla juhtumite puhul katavad Eesti Karistusseadustiku paragrahvid ära enamiku paarisuhtevägivalla juhtumitest, siis vaimse vägivalla puhul on Eesti seadusandluses käsitletud vaid ähvardamine, mis Karistusseadustiku §120 järgi on tapmisega, tervisekahjustuse tekitamisega või olulises ulatuses vara rikkumise või hävitamisega ähvardamine, kui on olnud alust karta ähvarduse täideviimist. Muud emotsionaalse vägivalla teod (näiteks alandamine, isoleerimine) ei ole hetkel Eestis kuriteona käsitletud.

Vägivallakuritegevust nagu ka teist liiki kuritegevuse levikut saab mõõta põhiliselt kahte moodi: registreeritud kuritegevuse ja elanikkonna küsitluste kaudu. Registreeritud kuritegevus on alati väiksem kui tegelik kuritegevus, sest kõik kuriteod ei jõua politseini. Erinevus registreeritud ja tegeliku kuritegevuse vahel on olenevalt kuriteoliigist erinev. 2009. aasta ohvriuuringu andmetel pöördus viimase paarisuhtevägivalla juhtumi puhul mõne spetsialisti poole vaid 7% ohvritest, viimast juhtumit pidas kuriteoks 11% (Soo, 2010:34). Siinkohal tuleb taas esile asjaolu, et mitte kõik paarisuhtevägivalla juhtumid ei ole tänapäeval mõistetavad kuriteona ei inimeste enda nägemuses ega seadusandluses.

2.2.1. Paarisuhtevägivalla kuritegude levik

Justiitsministeerium avaldab igal aastal raporti, kus kaardistatakse eelmise aasta registreeritud kuritegude hulk, analüüsitakse ajas toimunud muutusi, retsidiivsust, toimepanijate ja ohvrite profiili jms. Muuhulgas on raportis eraldi peatükk pühendatud perevägivallakuritegudele, mille hulka loetakse „karistusseadustiku isikuvastased süüteod (v.a surnuvastased süüteod), röövimine ja avaliku korra raske rikkumine, mis on toimunud praeguste või endiste abikaasade, elukaaslaste, partnerite vahel, tegu võib olla ka sugulaste või hõimlaste

omavahelise vägivallaga, hoolimata sellest, kas toimepanija elab või elas ohvriga samades eluruumides“ (Salla, Tamm, & Solodov, 2016:34). Paarisuhtevägivalla kohta eraldi statistikat välja ei tooda, kuid 2015. aastal registreeritud perevägivallakuritegudest olid 68% seotud praeguste või endiste elukaaslaste/abikaasade vägivallaga (Salla, Tamm, & Solodov, 2016:34). Kokku registreeriti 2015. aastal 2997 perevägivallakuritegu, mis moodustas kõigist kuritegudest kümnendiku ja vägivallakuritegudest 38% (Salla, Tamm, & Solodov, 2016: 34). Ümber arvutades registreeriti eelmine aasta 2038 paarisuhtevägivalla kuritegu.

Registreeritud perevägivallakuritegude toimepanijate seas oli 88% mehi, 11% naisi ja 1% olid vägivallatsejateks nii naine kui mees (Salla, Tamm, & Solodov, 2016:36). Ohvritest olid 82% naised, 16% mehed ja ülejäänud juhtumitel oli mitu eri soost kannatanut (ibid). Võrreldes teiste vägivallakuritegudega on perevägivalla puhul tunduvalt suurem naissoost ohvrite osakaal kõigi ohvrite seas. Suurima osa registreeritud perevägivallakuritegudest moodustasid kehalise väärkohtlemise juhtumid, järgnes ähvardamine ja väiksema hulga moodustasid seksuaalkuriteod (Salla, Tamm, & Solodov, 2016:35). Seega on registreeritud perevägivalla kuritegude seas ülekaalus füüsilise vägivallaga seotud kuriteod. Kõigist 2015. aastal registreeritud mõrva- ja tapmisjuhtumitest ja katsetest (§ 113-114) oli viiendik toime pandud lähisuhetes - kokku 10 juhtumit, kus hukkus 5 inimest (Salla jt, 2016:35).

Registreeritud kuritegude arvu võivad oluliselt mõjutada muutused seadusandluses, inimeste väärtushinnangutes ja politseitöös. Näiteks aastatel 2003-2013 tegutses Põhja prefektuuris rühm, mis uuris eraldi prostitutsiooni kuritegusid ja sel ajal registreeriti seal asutuses ka tunduvalt rohkem kupeldamise kuritegusid (Ahven jt, 2016:54). Registreeritud perevägivalla juhtumite arv on võrreldes 2011. aastaga tõusnud 55% (Salla jt, 2016:34). Tõusu on mõjutanud ilmselt muutus väärtushinnangutes (vägivalda ei näha enam pere siseasjana) ja politseil on kohustus registreerida kuritegu ka juhul, kui ohver selleks soovi ei avalda.

Kuna paljud juhtumid ei jõua politseisse, siis kuritegevuse ulatuse hindamisel kasutatakse ka küsitlusi. Eestis viidi viimane põhjalik küsitlus kuritegevuse leviku hindamiseks läbi 2009. aastal Eesti Statistikaameti poolt. Andmeid koguti 15-74-aastastelt inimestelt, kellel oli olnud paarisuhte kogemus (Soo, 2010:11). Uurijate poolt olid ette antud väited sündmuste kohta (näiteks suhtlemise piiramine, lahtise käega löömine) ja vastajatel palutud märkida, kas nad on sellise juhtumiga kokku puutunud (ibid). Elu jooksul oli 39% inimestest kokku puutunud praeguse või endise partneri poolse vaimse vägivallaga, 34% füüsilise vägivallaga ja 7% seksuaalse vägivallaga (Soo, 2010:13-17). Viimase aasta jooksul oli paarisuhtevägivallaga

kokku puutunud 10% inimestest, sh 8% vaimse vägivallaga ja 5% seksuaalse või füüsilise vägivallaga (Eesti Statistikaamet, 2010). Samas kui inimestel paluti hinnata, kas nad ise peavad endaga toimunud viimast juhtumit paarisuhtevägivallaks, siis rohkem kui pooled viimase viie aasta jooksul füüsilist või seksuaalset vägivalda kogenutest (sh 76% meestest ja 39% naistest) ei pidanud viimast sündmust paarisuhtevägivallaks (Soo, 2010:35). See tulemus näitab selgelt, kuidas võib erineda uurijate ja vastajate arusaam vägivallast.

Järgnevates paarisuhtevägivalla levikut käsitlevates uuringutes on eraldi küsitletud naisi või mehi. 2014. aasta naiste tervise uuringu järgi koges viimase aasta jooksul vaimset väärkohtlemist 9%, kehalist 6% ja seksuaalset 2% 16-44-aastastest naistest (Lippus jt, 2015:78-80). Vaimse väärkohtlemise puhul oli 20% juhtudest toimepanijaks praegune elukaaslane ja 13% juhtudest endine elukaaslane (Lippus jt, 2015:78). Kehalise väärkohtlemise puhul oli tegu paarisuhtevägivallaga ligi pooltel juhtudel (Lippus jt, 2015:79). Uuringu vanimas grupis (35-44-aastased) oli nii vaimse kui kehalise väärkohtlemise toimepanijateks enamuses naise endine või praegune partner – vaimse väärkohtlemise puhul 69% juhtudest ja kehalise väärkohtlemise puhul 85% juhtudest (Lippus jt, 2015:78-80). Selle uuringu järgi on naistel suurim tõenäosus kogeda vägivalda just oma endise või praeguse partneri käe läbi.

2014. aastal viidi läbi Eesti meeste uuring, kus osalesid 16-54-aastased mehed (Themas jt, 2015:7). Viimase aasta jooksul oli kogenud vaimset väärkohtlemist 6% meestest, füüsilist 6% ja seksuaalvägivallaga oli kokku puutunud vaid mõni üksik mees (Themas jt, 2015:84). Toimepanija küsimusele jätsid paraku paljud osalejad vastamata (ibid). Vastanute seas oli vaimse vägivalla toimepanijana kõige sagedamini mainitud tuttavat ja füüsilise vägivalla toimepanijana võõrast isikut (ibid). Kuna toimepanija küsimusele oli vastanud väga vähe, siis ei saa uuringu tulemuste põhjal teha põhjapanevaid järeldusi meeste kogetud paarisuhtevägivalla ulatuse osas.

Eesti meeste uuringus küsiti lisaks paarisuhtekogemusega meestelt nende enda poolt toime pandud paarisuhtevägivalla kohta (Themas jt, 2015:85). Kaheksast ette antud paarisuhtevägivalla situatsioonist oli eelmise aasta jooksul vähemalt ühe toime pannud 11% meestest (ibid). Vaimset vägivalda oli kasutanud 4% meestest, füüsilist 8% ja seksuaalvägivalda 1% (ibid). Vastavad tulemused lähevad üldjoontes kokku 2009. aasta turvalisusuuringu tulemustega, kus kümnendik inimestest oli viimase aasta jooksul kogenud paarisuhtevägivalda.

Kuigi paarisuhtevägivalla ulatuse hindamine on keeruline, siis toodud uuringute põhjal võib öelda, et aasta jooksul kogeb Eestis paarisuhtevägivalda 10% paarisuhtes olevatest inimestest (Eesti Statistikaamet, 2010). Paarisuhtevägivalla kuritegudena registreeritakse aastas umbes 2000 juhtumit (Salla, Tamm, & Solodov, 2016: 34), mis on Eesti rahvastiku arvu juures väga suur hulk. Seega on paljudel inimestel kas isiklik või vahendatud kogemus paarisuhtevägivallast.

2.2.2. Paarisuhtevägivalla kuritegude lahendamine

Nagu iga teise kuriteo puhul toimub paarisuhtevägivalla kuriteo uurimine õigussüsteemi kaudu ja algab tavaliselt teadaandest politseile, et õigusvastane tegevus on aset leidnud. Sellele järgneb osapoolte ülekuulamine ja raskema kuriteo puhul kriminaalmenetlus, mis lõpeb kohtuotsusega. 2014. aastal leppisid Politsei- ja Piirivalveamet ja Riigiprokuratuur kokku, et perevägivallajuhtumite puhul tuleb alati teha menetlusotsus (Ahven & Surva, 2014:9). See tähendab, kui politsei saab kuriteoteate perevägivalla kohta, siis tuleb neil kontrollida kuriteo tunnuste olemasolu ja vastavalt sellele kas menetlust alustada või mitte.

Kriminaalmenetluse kulgu reguleerib Kriminaalmenetluse seadustik (2016). Kriminaalmenetluse seadustiku 2. peatükk sätestab kriminaalmenetluse subjektid - menetlejad on kohus, prokuratuur ja uurimisasutus ja menetlusosalised kahtlustatav, süüdistatav ning nende kaitsjad, kannatanu, tsiviilkostja ja kolmas isik. Need on ka subjektid, kelle tõlgendused käesolevas magistritöös uurimise alla tulevad.

Kriminaalmenetluse seadustik (edaspidi KrMS) on aluseks sellele, kuidas kuritegude uurimine toimub. Üheks põhiprintsiibiks on KrMS §60 välja toodud tõendus ja üldtuntus, mille järgi kohus tugineb kriminaalasja lahendades asjaoludele, mis ta on tunnistanud tõendatuks või üldtuntuks. Pärast esmast teadet politseile tehakse kõige pealt kindlaks süüteokoosseisu olemasolu Karistusseadustiku alusel ning seejärel alustatakse ja jätkatakse menetlust Kriminaalmenetluse seadustikus ette nähtud korras. Kriminaalmenetlust ei alustata, kui puudub kriminaalmenetluse alus (kuriteo tunnustele vastav teade), kuritegu on aegunud või muudel KrMS §199 toodud eriolukordade puhul.

Ohvriuuringute põhjal võib järeldada, et suur osa paarisuhtevägivalla kannatanutest ei teata juhtunust politseid. Isegi kui politsei saab juhtunust teate, siis ei pruugi juhtunu kvalifitseeruda kuriteona või kohtumenetluse algatamine pole otstarbekas. Ahven ja Surva (2014) on põhjalikumalt analüüsinud perevägivalla menetluspraktikat. 2013. aastal jäeti

registreeritud perevõgivalajuhtumite puhul menetlus alustamata 12% juhtudest – osa neist juhtumitest oli seotud alla 14-aastase toimepanijaga ja suunati seetõttu alaealiste komisjoni, samuti panustas menetluseta juhtumite suurde osakaalu Põhja politseiprefektuuri menetluspraktika, mis teeb infoteadetele järelkontrolli, et avastada perevõgivalakuriteod (Ahven & Surva, 2014:4-5). Lisaks registreeritud perevõgivalajuhtumitele kaardistab politsei infoteateid, mis on perevõgivalateemalised kõned politseisse, mida ei seota süüteoga (Ahven & Surva, 2014:5). Kui võtta arvesse ka need teated, siis 2013. aastal ei alustatud menetlust 75% perevõgivala teadete puhul (ibid). Menetluse mitte alustamine tähendab, et juhtunut ei menetleta edasi kohtusüsteemis, kuid enamasti reageerivad politseinikud juhtunule siiski, näiteks edastavad saadud info ohvriabile või viivad vägivaltatseja kainenema (ibid). Samas on ka juhtumeid, mille puhul politsei küll saab teate, kuid osapooled ei anna edaspidi piisavalt infot, et süütegu vormistada (ibid). Seega ei jõua suur osa paarisuhtevõgivalast kunagi kriminaalmenetluseni.

Kui uurimisasutus alustab kriminaalmenetlust, siis teatab ta viivitamatult uurimise alustamisest prokuratuurile. Seejärel toimub kohtueelne menetlus, kus uurimisasutus ja prokuratuur selgitavad kahtlustatavat ja süüdistatavat õigustavad ja süüstavad asjaolud (KrMS § 211). Kui kohtueelse menetluse käigus on uurimisasutuse poolt kriminaalasjas vajalikud tõendid kogutud, siis edastab uurimisasutuse ametnik need prokuratuurile (KrMS § 222). Kriminaaltoimiku saanud prokuratuur tunnistab kohtueelse menetluse lõpuleviiduks, kohustab uurimisasutust tegema lisatoiminguid või lõpetab kriminaalmenetluse (KrMS § 223). Kohtueelses menetluses võib prokuratuuri loal lõpetada kriminaalmenetluse erinevatel asjaoludel (näiteks kuriteo toime pannud isiku tuvastamata tõttu või avaliku menetlushuvi puudumise korral). Lisaks saab kriminaalmenetluse lõpetada leppimise tõttu, milleni saab viia KrMS §203² sätestatud lepitusmenetlus. Prokuratuur või kohus võib kahtlustatava või süüdistatava ja kannatanu nende nõusoleku olemasolul saata lepitusmenetlusse eesmärgiga saavutada kokkulepe leppimiseks ja kuriteoga tekitatud kahju heastamiseks. Lepitamise korraldab lepitaja, kes vormistab kirjaliku lepituskokkuleppe. Perevõgivalajuhtumite menetluspraktika uurimisel leidsid Ahven ja Surva (2014:8), et 2013. aasta I poolaasta registreeritud juhtumitest saadeti lepitusmenetlusse 25%. Aasta jooksul pärast juhtunu registreerimist oli 22% juhtumitest lõpetatud kohtueelses menetluses kriminaalmenetluse aluse puudumise tõttu (KrMS § 199), 10% prokuratuuri poolt avaliku menetlushuvi puudumise tõttu (KrMS § 202), 16% leppimise (KrMS § 203¹) tulemusena ja väike hulk muudel põhjustel (Ahven & Surva, 2014:7-8). Paarisuhtevõgivala kohta eraldi

menetluspraktikate analüüsi pole tehtud, kuid kuna suure osa perevägivaldajuhtumitest moodustavad paarisuhtevägivalla juhtumid, siis võib arvata, et ka paarisuhtevägivalla kuritegude puhul leiavad ligi pooled registreeritud juhtumid lahenduse kohtueelses menetluses.

Kui juhtum ei leia kohtueelses menetluses lahendust, siis jätkub kohtumenetlus. Esmalt esitab uurimisasutuselt kriminaaltoimiku saanud prokuratuur kaitsjale kriminaaltoimiku, mida kaitsja tutvustab kahtlustatavale või süüdistatavale viimase soovil. Kannatanule või tsiviilkostjale esitab prokuratuur kriminaaltoimiku tutvumiseks tema taotlusel. Menetlusosalised võivad neile kriminaaltoimiku tutvustamisest alates kümne päeva jooksul esitada prokuratuurile taotlusi. Kui prokuratuur pärast kriminaaltoimiku tutvustamist on veendunud, et kriminaalasjas on kogutud vajalikud tõendid, koostab ta süüdistusakti. Süüdistusakti järel läheb kriminaalasi üld- või lihtmenetlusse vastavalt menetlusosaliste taotlusele ja kohtu otsusele. Lihtmenetluse alla kulub neli liiki menetlusi: lühimenetlus (lahend kriminaaltoimiku materjali põhjal), kokkuleppemenetlus (kokkulepe karistuse osas saavutatakse läbirääkimiste teel prokuratuuri ja kahtlustatava või süüdistatava ja tema kaitsja osalusel, aluseks on kannatanu arvamus süüdistuse ja karistuse kohta), käskmenetlus (rahalise karistuse kohaldamine) ja kiirmenetlus (kuriteo kohta on kogutud vajalikud tõendid ja asjaolud on selged). Kui lihtmenetlus ei ole võimalik, läheb kriminaalasi üldmenetlusse. Üldmenetluses saab eristada neli suuremat etappi: kohtulik eeluurimine, kohtulik uurimine (kohtuistungite käigus osapoolte seisukohtade kuulamine ja tõendite uurimine), kohtuvaidlus (prokuröri süüdistuskõne, sõna saavad kannatanu, tsiviilkostja ja kaitsja, kohtumenetluse pooltel on õigus repliigiks ning süüdistataval on viimase sõna õigus) ja kohtuotsuse langetamine. Süüdimõistvas kohtuotsuses esitatakse muuhulgas juhtunu kirjeldus, süüditunnistamine karistusseadustiku vastava paragrahvi, lõike ja punkti järgi ja süüdistatavale iga kuriteo eest mõistetud karistuse liik ja määr ning ärakandmiseks ettenähtud karistus.

Ahven ja Surva (2014:8) järeldasid, et 2013. aasta I poolaastal registreeritud perevägivaldajuhtumitest jõuab kohtulahendini vähemalt 34% kriminaalasjadest (15% oli aasta jooksul lahendi leidnud ja 35% oli veel menetluses). Menetlusliigi alusel oli uuritud juhtumite seas enim kokkuleppemenetlusi (69%), järgnesid lühimenetlused (15%), üldmenetlused (13%) ja kiirmenetlused (3%), käskmenetlusi oli vaid mõni üksik. 2010. aasta I poolaastal registreeritud perevägivaldajuhtumite analüüs näitas, et 53% kohtusse jõudnud juhtumite puhul määratakse süüdistatavale tingimisi vangistus, 20% juhtudest asendatakse

vangistus ÜKTga, 14% toimepanijatest saavad rahalise karistuse ning 13% reaalse vanglakaristuse (Salla & Surva, 2011:7).

2.3. Paarisuhtevägivalla tõlgenduste varasemad uurimused

Eestis on tehtud viimastel aastatel mitmeid uurimusi, mis keskenduvad paarisuhtevägivallaga kokku puutunud inimeste arusaamale vägivallast – miks vägivalda esineb, kuidas vägivaldsed juhtumid välja näevad, millised on lahendused ja osapoolte rollid paarisuhtevägivallas ja vägivalla korral sekkumises. Eraldi on uuritud osapoolte seisukohti: spetsialistide (nt Linno, Soo, & Strömpl, 2011b; Paju, 2016), naisohvrite (nt Kass, 2014; Kütt, 2015), meesohvrite (nt Oja, 2015; Peiponen, 2015) ja vägivallatsete (nt Allaste & Võõbus, 2008; Elken, 2011). Käesolevas peatükis annan lühikese ülevaate uurimuste tulemustest.

Paarisuhtes vägivalda kasutanud isikute tõlgenduste uurimisel leidis Elken (2011:71), et probleemide põhiliseks põhjuseks oli vastuolu väljütlemata ootuste ja reaalsuse vahel, nt kodutööde jaotus või ühise aja hulk võisid tekitada pingeid ja süüdistusi partneri suhtes. Allaste ja Võõbus (2008:26) leidsid, et põhilise põhjusena vägivalla kasutamiseks toodi oskamatus keerulisi olukordi teisiti lahendada. Lisaks tuli tõlgendustest esile suhte tsükliline iseloom, milles tülitsemine vaheldub leppimisega ja seetõttu loodetakse, et kõik saab korda (Elken, 2011:72). Samuti muutus vägivald suhte jooksul intensiivsemaks, olulist rolli omistati alkoholi tarvitamisele, armukadedusele ja vägivallatsete pani vastutuse tülide-leppimiste vaheldumise osas partnerile ning tõlgendas vägivalda kui reageeringut partneri eksimusele (Elken, 2011:72, Allaste & Võõbus 2008:28-57). Vägivalla kasutanud isikud pidasid suhtes toimuvat üsna rangelt partneritevaheliseks siseasjaks ja kolmandate isikute sekkumisele heideti ette hukkamõistmist ja pinnapealset nõuandmist (Allaste & Võõbus, 2008:76; Elken, 2011:72). Samas oli ka positiivseid kogemusi psühholoogilise abiga – toodi välja, et psühholoog kuulas, ei mõistnud hukka ja lasi iseseisvalt lahendusi leida (Allaste & Võõbus, 2008:77). Allaste ja Võõbus (2008:74-75) leidsid, et vägivallatsetjad räägivad tihti sõpradega ja see aitab pingeid maandada. Samas leidsid vägivallatsetjad, et õigeaegne suhteväline sekkumine oleks saanud ära hoida korduvaid vägivallaintsidente ja pidasid toimunud vägivalda kahetsusväärseks (Elken, 2011:73). Vägivallatsetjate tõlgendustest tuleb välja, et nad õigustavad vägivalla kasutamist ja näevad süüid oma partneril.

Allaste ja Võõbus (2008:28) leidsid, et vägivalda kasutanud isikud nägid vägivalda kui oma vanematelt õpitud käitumist, mida antakse edasi põlvkonnast põlvkonda. Vägivallatsetjad olid

näinud nii vanematevahelist vägivalda kui olnud ka ise lastena vägivalda ohvriks ja oma tõlgendustes käsitlevad seda kui üht põhjust, miks nad täiskasvanuna ise vägivaldsed on (Allaste & Võõbus, 2008:41). Vanemate vahelise vägivalda tõlgendamisel töid vägivalda kasutanud isikud välja samuti kahepoolsuse – füüsiliselt mittevägivaldsele vanemale heideti ette teise vanema provotseerimist (Allaste & Võõbus, 2008:39). Samas tõlgendati vanematevahelist vägivalda ka kui ühe poole soovi omada kontrolli ja füüsilist vägivalda kui viisi oma kontrolli kindlustamiseks, kui muud viisid ei toimunud (Allaste & Võõbus, 2008:39).

Ohvrite tõlgenduste uurimisel on enamasti eraldi keskendunud naissoost ja meessoost ohvritele, seetõttu eristan järgnevas lõigus nais- ja meesohvreid, kui tulemused on saadud vaid ühest soost uurimissubjektide intervjuude analüüsi kaudu. Paarisuhtevägivalda naissoost ohvrid toovad vägivalda kirjeldamisel välja, et suhte algus oli ilus ja alles ajapikku hakkas suhtes esinema vägivalda (Kass, 2014:49-50, Kütt, 2015:22). Samuti esineb naisohvrite tõlgendustes vägivallatsejate soov nende tegemisi kontrollida ja partnerite armukadedus (Kass, 2014:48-52; Kütt, 2015:23-24). Alkoholi tarbimine muutis naisohvrite kirjeldustes vägivalda julmemaks, kuid partnerid olid vägivaldsed ka kainenena (Kütt, 2015:27). Naisohvrid töid välja, et nende partnerid eitasid sageli jooles olekus toime pandud füüsilist vägivalda (Kütt, 2015:28). Naisohvrid hakkasid suhte jooksul partneri vägivaldsuse ennast süüdistama (Kass, 2014:48-52; Kütt, 2015:29). Abi otsivad naisohvrid eelkõige sõpradelt ja tuttavatelt, kellel on sarnased kogemused ja kellega rääkimine aitab neil oma olukorrast väljapääsu leida (Kass, 2014:23; Kütt, 2015:31-32). Meesohvrid toovad välja, et nende partnerid muutusid vägivaldseks pärast alkoholi tarvitamist ja sage oli ähvardamine, sõimamine, aga ka tõukamine ja külmrelvadega ründamine (Oja, 2015:21-22). Paarisuhtevägivalda tagajärjel on ohvrid kogenud nii vaimse kui füüsilise tervise halvenemist, mõju vaimsele tervisele on tihti pikaajaline ja toob kaasa vähenenud töövõime (Kass, 2014:48-52; Kütt, 2015:30; Oja, 2015:23). Samuti näevad ohvrid vägivalda tsüklilisena – pärast füüsilise vägivalda episoodi palub vägivallatseja andeks, teeb kingitusi ja mõneks ajaks on suhe vägivallavaba, kuid siis hakkavad pinged uuesti tekkima ja kulmineeruvad enamasti uue füüsilise vägivalda episoodiga (Kütt, 2015:26; Peiponen, 2015:20). Ohvri tõlgendustele keskendunud uuringutest tuleb välja alkoholi mõju vägivalda esinemisele, tõsised mõjud ohvri tervisele ja vägivalda tsükliline iseloom.

Intervjuudes toovad spetsialistid sageli välja, et paarisuhtevägivald on kahepoolne (Allaste & Võõbus, 2008:30; Linno jt, 2011b:4). Sellele järgneb üldistus, et ohvritel oleks võimalik

vägivalda ennetada, kui nad käitüksid vähem provotseerivalt (Allaste & Võõbus, 2008:30). Samas Paju (2016:24) poolt läbi viidud küsitlus näitas, et enamik spetsialiste ei süüdistata vägivalla toimumises ohvreid. Siin võib olla erinevuse põhjuseks nii uuringute ajaline, andmekogumise (intervjuu vs küsimustik) kui ka valimi erinevus. Samuti toovad spetsialistid välja, et sarnaselt vägivallatsejale on ohvri käitumine sageli seotud lapsepõlve kogemustega ja vägivalla ennetamisele aitaks kaasa vägivalla temaatika käsitlemine koolis (Allaste & Võõbus, 2008:31-83). Paarisuhtevägivalla põhjustena nimetatakse spetsialistide poolt ka kontrollivajadust ja oskamatus oma emotsioone ja käitumist kontrollida ning soodustava tegurina alkoholi tarbimist ja psüühilisi häireid (Allaste & Võõbus, 2008:45-47, Linno jt, 2011b:4; Paju 2016:24).

Lisaks eespool toodud osapooltele on menetlusprotsessis tihti oluline roll tunnistajatel. Siiani pole tunnistajate tõlgendusi eraldi uuritud, kuid on tehtud uurimusi elanikkonna arvamuse osas paarisuhtevägivalla kohta, kust tuleb esile, et märkimisväärne osa inimestest süüdistab ohvrit vägivallas. Näiteks 2016. aastal läbi viidud uuringus leidis 49% elanikkonnast, et perevägivalla ohver on ise osaliselt juhtunud süüdi (TNS Emor, 2016:32). Fookusgrupi intervjuudes tõid inimesed välja, et ohver ei ole vägivalla eest vastutav ja süüdlastena nähti pigem alkoholi, kodust kasvatust, perevägivalla kogemust lapsepõlves või sotsiaalmajanduslikust olukorrast tulenevaid pingeid, kuid ohvril nähti vastutust vägivaldsesse suhtesse jäämise osas (TNS Emor, 2014:24). Elanikkonna seas läbi viidud uuringust tuli ka välja, et inimesed tõlgendavad perevägivallana nii vaimset kui füüsilist väärkohtlemist ja leiavad, et kõige suuremaks kannatajaks on lapsed, kes ka ise tulevikus suure tõenäosusega on perevägivalla toimepanijad või ohvrid (TNS Emor, 2014:6). Seega kordub sotsiaalse õppimise teooria kinnitamine tõlgendustes.

Kokkuvõtvalt on senistes uurimustes analüüsitud spetsiaalselt uurimuse jaoks kogutud tõlgendusi, mis on kogutud küsitluste või intervjuude abil. Kõigi osapoolte tõlgendustest tuleb esile vägivaldsuse põhjuste otsimine inimese lapsepõlve kogemustest. Lisaks nähakse sageli paarisuhtevägivalda kahepoolsena – nii vägivallatsejate, ohvrite, spetsialistide kui kogu elanikkonna seas esineb tõlgendusi, mille järgi on kannatanu vägivallas osaliselt süüdi. Samuti leitakse, et vägivaldse olukorra esinemisest soodustab alkoholi tarvitamine.

2.4. Probleemi püstitus

Paarisuhtevägivallaga puutub elu jooksul kokku väga suur hulk inimesi. Samal ajal tekitab paarisuhtevägivald endiselt vastakaid arvamusi – levinud on ohvri süüdistamine ja vägivalla õigustamine. Kuigi paljud paarisuhtevägivalla juhtumid ei kvalifitseeru kuriteona või ei jõua Eestis õigussüsteemi, on siiski selgelt karistatavad füüsiline ja seksuaalne vägivald ning ähvardamine. Eelmisel aastal registreeriti ümmarguselt 2000 paarisuhtevägivalla juhtumit (Salla jt, 2016:34), mis moodustab märkimisväärse hulga kogu kuritegevusest.

Kuigi paarisuhtevägivalda on viimastel aastatel Eestis aina enam uuritud, pole arusaam paarisuhtevägivallast siiani kuigi selge ja uurimustes on keskendunud tihti vaid ühe osapoole seisukohale – spetsialistidele (nt Linno, Soo, & Strömpl, 2011b; Paju, 2016), mees- või naisohvritele (nt Kass, 2014; Kütt, 2015; Oja, 2015; Peiponen, 2015) või vägivallatsejatele (nt Allaste & Võõbus, 2008; Elken, 2011). Samuti on need seisukohad esitatud enamasti selliste intervjuude käigus, millel on teaduslik eesmärk ja intervjuueeritavale on tutvustatud, et esitatud seisukohti kasutatakse vaid uurija poolt teadustöö kirjutamiseks. Paarisuhtevägivalla kuritegude kohtupraktikat on enamasti uuritud koos ülejäänud perevägivallajuhtumitega ja keskendunud menetlus- ja karistuspraktikatele (nt Ahven & Surva, 2014; Kruut, 2014). Seega ei ole siiani uuritud tõlgendusi, mida esitatakse õigussüsteemis ja mis mõjutavad otseselt seda, millised karistused on paarisuhtevägivalla kuritegudel. On alust arvata, et need tõlgendused võivad erineda uurijatele esitatud jutustustest, sest tõlgenduste alusel otsustatakse karistus süüdistatavale, seega võivad nii kannatanu kui ka süüdistatav juhtunut esitada vähem tõsisena, keelduda ütluste andmisest või kannatanu võib esitada juhtunut tõsisemana, kui see oli. Kriminaalmenetluse käigus kogutakse juhtunu kohta seisukohti kõigilt osapooltelt ja antud ütlused talletatakse kriminaaltoimikus ning ütlused mõjutavad oluliselt kohtuasja lõpptulemust. Seega võimaldab menetluse käigus kogutud ütluste analüüs korraga uurida eri osapoolte tõlgendusi ja näha tagamaid kohtuotsuste kujunemisele. Samuti on võimalik näha, kelle tõlgendused ja millisel kujul jõuavad kohtuotsusesse. Analüüsi tulemuste põhjal tekib parem ülevaade sellest, kuidas kriminaalmenetlustes paarisuhtevägivalla juhtumeid tõlgendatakse. See teadmine aitab kaasa paarisuhtevägivalla olemuse ja õigussüsteemi reaktsiooni mõistmisele.

Paarisuhtevägivald võib koosneda erinevatest tegudest, kuid käesolevas lõputöös keskendun kehalisele väärkohtlemisele, sest registreeritud perevägivallakuritegudes (sh paarisuhtevägivallas) liigituvad enamik kuritegusid kehalise väärkohtlemise alla.

Magistritöö eesmärgiks on kaardistada paarisuhtevägivalla kriminaalasjade uurimise käigus loodavad tõlgendused. Eesmärgi täpsustamiseks püstitan viis uurimisküsimust:

1. Milliseid tõlgendusi esitavad süüdistatavad paarisuhtevägivalla kuritegude kohta?
2. Milliseid tõlgendusi esitavad kannatanud paarisuhtevägivalla kuritegude kohta?
3. Milliseid tõlgendusi esitavad menetlejad paarisuhtevägivalla kuritegude kohta?
4. Milliseid tõlgendusi esitavad kolmandad isikud paarisuhtevägivalla kuritegude kohta?
5. Millised ja milliste osapoolte tõlgendused kajastuvad kohtuotsuses?

Keskendun esmalt kõigi osapoolte tõlgendustele eraldi, seejärel toon välja võrdluse eri osapoolte tõlgenduste vahel ning lõpuks analüüsin, millised tõlgendused jõuavad kohtuotsusesse. Analüüsi käigus saadud tulemuste põhjal pakun järelduste peatükis soovitusi paarisuhtevägivalla juhtumitega tegelemiseks.

3. Metoodika

Käesoleva magistritöö aluseks on esimeses peatükis tutvustatud sotsiaalkonstruksionistlik lähenemine. Uurimuse keskmes on viisid, kuidas inimesed maailma lahti mõtestavad ja ennast esitlevad.

3.1. Kvalitatiivne narratiivanalüüs

Linno ja Strömpl (2012:48) defineerivad narratiivi kui „tõlgendustöö vormi, loo, milles inimesed minevikusündmuse esitavad, mõtestavad ja hindavad“. Seega on narratiiv vorm, mida indiviid kasutab oma loo jutustamiseks. Tõlgendusi esitavad inimesed jutustustena ja seetõttu on neid sobiv analüüsida narratiivanalüüsi kaudu.

Lugusid on jutustatud ja jäädvustatud inimkonna algusest peale ning nende kaudu edasi antud toimunud sündmuse (Gubrium & Holstein, 2008:241). Kuigi iga lugu kajastab jutustaja individuaalset kogemust, on see mõjutatud sotsiaalsetest kogemustest ja mitmete uurimuste tulemustel on leitud, et jutustustel on palju ühist nii ülesehituses kui ka sisus (Gubrium & Holstein, 2008:242-244). See omakorda tähendab, et individuaalsete lugude uurimine võimaldab avastada sotsiaalseid mustreid ja ühiskonda mõista. Jutustused ei ole vaid sündmuse kajastamine, vaid jutustajad omakorda kujundavad oma esitlustega sotsiaalset maailma (Gubrium & Holstein, 2008:245). Lugusid mõjutab keskkond, kus neid esitatakse, kellele jutustust esitatakse, kuidas vestluspartner(id) sellele reageerivad ja millised on võimalikud tagajärjed (Gubrium & Holstein, 2008:247). Samuti mõjutavad inimeste esitatud narratiive juhtivad narratiivid. Juhtiv narratiiv sisaldab endas kultuurile omaseid rolle, reegleid ja rolliootusi ning ilmub inimeste jutustustesse teadvustamata (Linno & Strömpl, 2012:54). Seega peab lugude analüüsimisel lisaks jutustusele analüüsima ka keskkonda, milles lugu esitati.

Narratiivanalüüs tegeleb lugude analüüsimisega. See tähendab, et narratiivuurimuse andmestik koosneb lugudest (Linno & Strömpl, 2012:54). Analüüsi käigus loob uurija tüpoloogiaid või omapoolse narratiivi uuritava fenomeni kohta (ibid). Kvalitatiivses narratiivanalüüsis peab uurija eristama narratiivid tekstist ja seejärel saab ühendada sarnased narratiivid ühe teema või uurija poolt loodud narratiivi alla (Linno & Strömpl, 2012:55-57). Analüüsi käigus loodud tüpoloogia võimaldab välja tuua lood, mida inimesed uuritava teema kohta esitavad ehk kuidas teemat tõlgendavad.

Narratiivide uurimisel saab keskenduda minevikusündmuste esitlusele, jutustaja individuaalsele identiteedi loomisele, keele struktuurile, erialase identiteedi loomisele, eluloo esitlusele jpm (Linno & Strömpl, 2012:49-55). Käesolevas töös keskendun sündmuste esitlusele – nii sündmustele, mis on aset leidnud, kui ka tulevikku suunatud jutustustele, mida osapooled esitavad näiteks võimalike lahenduste analüüsimisel. Samuti analüüsin, kuidas juhtiv narratiiv inimeste esitatud narratiive kujundab. Juhtiv narratiiv põhineb juriidilisel diskursusel (kõneviisil), mis mõjutab esitatud narratiive, sest käesolevas töös uuritavad narratiivid esitatakse juriidilises kontekstis. Lisaks võib jutustuste analüüsimisel keskenduda kas jutustuste sisule või vormile (Gubrium & Holstein, 2008:246). Käesolevas töös keskendun jutustuste sisule. Samuti pööran tähelepanu jutustuse keskkonnale - millal ja kellele on jutustused esitatud.

Murphy (1993:1246) toob välja, et juriidilistes protsessides on alati olnud narratiivide komponent. Ütlused, mis antakse sündmuspaigal, ülekuulamisel ja kohtuistungil mõjutavad oluliselt seda, milline kohtuotsus juhtumi kohta tehakse. Narratiividel on võim muuta nii ühte kohtuotsust kui ka tuua kaasa laiem sotsiaalne muutus selles osas, kuidas mingeid tegevusi nähakse. Näiteks Ameerika Ühendriikides läbi viidud perevägivalla seaduse muutmise kampaanias olid olulisel kohal ohvrite narratiivid, mille esitamine õigusorganite esindajatele tõi kaasa soovitud muutused seadusandluses (Murphy, 1993:1293).

Kriminaalmenetluse käigus annavad seotud osapooled ütlusi toimunust, mille käigus esitavad lugusid. Ütlused kirjutatakse üles ja säilitatakse dokumentidena. Need dokumendid sisaldavad endas narratiive, mis on vormistatud vastavalt juriidilise narratiivi šabloonile. Juriidiline narratiiv keskendub kuritegude tuvastamisele ja sellele on iseloomulik seadustes toodud sõnavara kasutamine. Suur osa dokumentidest on mõeldud vaid kindlas ringkonnas kasutamiseks (nt asitõendid kohtuniku jaoks otsuse tegemiseks), kuid samas kujutavad ametlikud dokumendid endast ka institutsiooni tegutsemise järgi ning seetõttu saab dokumentide põhjal teha järeldusi ametkonna tegevuste, eesmärkide ja ideede kohta (Wolff, 2004:284). Dokumente tuleks analüüsida kui metodoloogiliselt loodud kommunikatsioonivahendeid, st dokumendid ei esinda puhtaid fakte ja ümberjutustusi, vaid on uurimisobjektiks iseeneses (Wolff, 2004:288). Dokumentide analüüs on eriline, sest uurijal pole kontrolli andmete üle, vaid dokumendid on sellised, nagu need loodi (Linders, 2008:468). Kuna dokumendid luuakse kindla eesmärgiga, siis tuleb dokumendi analüüsimisel pidada silmas ka, kes, mis tingimustes ja mille jaoks on dokumendi loonud (Linders, 2008:468).

Seega erinevalt näiteks intervjuu käigus kogutud jutustustest ei ole mul kontrolli ega mõju sellele, milline on kogutud andmestik. Käesolevas lõputöös narratiivanalüüsi rakendamisel otsin lugusid tekstidest, mis on loodud eesmärgiga uurida kriminaalasja asjaolusid, luua õiguslik arusaam toimunust ja leida sobiv vastus. See tähendab, et kõik esitatud jutustused on mõjutatud õigussüsteemi keskkonnast ja seal valitsevast juhtivast narratiivist.

3.2. Andmestiku kujunemine

Analüüsi aluseks on kohtutoimikute materjal. Kohtutoimikutes on dokumenteeritud kõik ühe kriminaalmenetlusega seotud dokumendid, asitõendid, suhtlused jne. Kohtutoimikutega tutvumiseks esitasin taotluse kohtule, käisin kohtumajas toimikuga tutvumas ja palusin osadest, mis käsitlesid kellegi tõlgendust juhtunust, koopia edasiseks analüüsiks. Kõik analüüsitavad juhtumid on 2015. aasta II poolaasta kohtulahendid § 121 lg 2 p 2 alusel, kus osapoolteks on endised või praegused partnerid.

Andmekogumine algas 2015. aasta detsembris, kui käisin kuulamas kohtuistungit seoses paarisuhtevägivalla kokkuleppemenetlusega. Pärast kohtuistungil pealtvaatajana osalemist pöördusin Tartu kohtumaja poole palvega tutvuda kohtutoimikuga. Tutvusin toimikuga koha peal ja palusin toimiku tõlgendustega osadest koopia edasiseks analüüsiks. Järgnevad juhtumid valisin välja justiitsministeeriumilt saadud koondtabeli põhjal – tabelis oli 268 juhtumit, mille osas oli otsus tehtud § 121 lg 2 p 2 alusel perioodil 1.07.2015-1.01.2016. Nendest juhtumitest hakkasin juhuslikult valima kohtulahendeid. Kui kohtulahendi järgi oli tuvastatav, et tegu oli endise või praeguse partneri vastu toime pandud kehalise väärkohtlemisega, siis pöördusin vastava kohtu poole avaldusega toimikuga tutvumiseks ja sellest koopiate tegemiseks ning analüüsisin saadud materjalid. Seejärel valisin järgmise juhtumi. Juhtumeid võtsin juurde, kuni analüüsis enam oluliselt uut teadmist ei tulnud, vaid saadud tulemused hakkasid korduma.

Kohtutoimikute materjalide analüüsimisel pidasin silmas konfidentsiaalsusenõude täitmist. Kohtutoimikutega tutvusin kohtumajades koha peal järelevalve all ning koopiaid palusin teha vaid osadest, mis olid vajalikud edasiseks analüüsiks. Paberkanjal koopiaid hoidsin lukustatult ja pildistatud koopiaid hoidsin parooliga kaitstud arvutis. See tähendab, et kellelgi teisel peale minu polnud koopiatele ligipääsu. Koopiaid hävitan pärast lõputöö kaitsmist. Analüüsis olen tulemuste esitamisel eemaldanud isiku- ja kohanimed ning teised konfidentsiaalse teabe detailid. Konfidentsiaalsusenõudest tulenevalt ei ole ma analüüsis

eristanud juhtumeid ega teinud juhtumipõhist võrdlust, sest see võimaldaks tuvastada juhtunu osapooled ja nende antud konfidentsiaalsed ütlused.

Kokku analüüsisin üheksat kohtutoimikut. Ühe kohtutoimiku maht on keskmiselt 50 lehekülge, millest umbes 20 lehekülge sisaldab osapoolte ütlusi, teatise, protokolle jm dokumente, kus on tuvastatavad narratiivid. Lisas 1 on toodud analüüsitud kriminaalajade nimekiri. Üheksast analüüsitud kohtuasjast kaheksa puhul olid süüdimõistetuteks meesterahvad ja ühe puhul naisterahvas. Kannatanud olid kõigi juhtumite puhul süüdimõistetu vastassoost elukaaslased. Ühe juhtumi puhul oli süüdistuses välja toodud mitu juhtumit ühe aasta jooksul, kus esimeste juhtumite puhul elasid süüdimõistetu ja kannatanu koos, kuid hilisemate juhtumite toimumise ajaks olid lahku läinud. Viie juhtumi puhul olid süüdimõistetul ja kannatanul ühised lapsed, sh kolme juhtumi puhul alaealised.

Kõigi juhtumite puhul oli süüdistus esitatud kehalise väärkohtlemise paragrahvi alusel, kuid juhtumid oma sisult käsitlesid erinevaid vägivallaakte. Enamike juhtumite puhul oli süüdimõistetu korduvalt kätega kannatanut löönud. Lisaks löömisele oli paari juhtumi puhul süüdimõistetu kannatanut kägistanud, lämmatanud või juustest tirinud. Kahe juhtumi puhul oli meesterahvas oma elukaaslast korra tõuganud, mistõttu kannatanu sai kukkudes vigastuse. Juhtum, kus süüdimõistetuks oli naisterahvas, oli ainuke juhtum, kus süüdimõistetu kasutas külmrelva. Nimelt lõi süüdimõistetu oma elukaaslast noaga rinna piirkonda. Kahes juhtumis oli süüdistuses esile toodud mitu vägivallaakti pikema aja jooksul. Kaheksa juhtumi puhul kohaldati kokkuleppemenetlust ja ühe juhtumi puhul lühimenetlust. Kõigi juhtumite puhul määrati karistuseks tingimisi vangistus.

Kriminaalmenetluse käigus antud tunnistused oli enamasti kirja pannud politseinikust uurija kannatanu, süüdimõistetu või tunnistaja sõnade põhjal. Vaid mõnel juhul olid kohtutoimikus tunnistaja käsikirjaline ütlus. Lisaks olid kohtutoimikus transkribeeritud häirekeskusesse tehtud kõned. Originaalkujul olid esitatud juhtunuga seotud e-mailid. Enamik analüüsitud materjali oli osapoolte vahendatud ütlused. Sealjuures ei ole võimalik kindlaks teha, kui täpselt uurija pani kirja osapoolte antud ütlused ja kui palju sõnastas neid ümber. Järelikult kajastavad saadud tulemused tõlgendusi, mis on esitatud kohtutoimikutes ja mille põhjal kriminaalmenetlust läbi viiakse. Saadud tulemused on käsitletavad vaid kui juriidilises kontekstis esitatavad tõlgendused.

4. Tulemused

Järgnevalt esitan kohtutoimikutes esinenud narratiivid nende esitajate rollide kaupa. Rollide määramisel olen lähtunud kohtutoimikutes kasutatud sõnavarast. Kuna kõik kohtulahendid lõppesid süüdimõistva otsusega, siis olen läbivalt kasutanud mõistet „süüdimõistetu“ ka juhul, kui tegemist oli ütlustega, mis isik andis enne süüdimõistmist. Seega lähtuvad rollid puhtalt ühe kriminaalasi raames omandatud rollidest. Lühidalt saab defineerida põhilised mõisted niimoodi:

- kannatanu – isik, kelle vastu pandi toime vägivallaakt, mida kriminaalasi käsitleb;
- süüdimõistetu – isik, kes pani toime vägivallaakti, mida kriminaalasi käsitleb;
- patrullpolitseinik – politseitöötaja, kes reageeris väljakutsele;
- tunnistaja – isik, kes nägi juhtunut pealt või oli muud moodi juhtunuga seotud.

Esitatud narratiivide illustreerimiseks olen välja toonud tsitaadid kohtutoimikutest. Tsitaadid on jutumärkides ja kaldkirjas. Tsitaatidest eemaldasin isiku- ja kohanimed ning asendasin nurksulgudega, kuhu lisasin teksti, mis viitab, milline info on eemaldatud. Leitud narratiive olen sidunud varasemate uurimuste ja teoreetiliste materjalidega.

4.1. Kannatanute tõlgendused

Enamike juhtumite puhul tuli esimene sisend juhtunu kohta kannatanult – kannatanu helistas päästeteenistusse või tegi avalduse politseisse. Paari juhtumi puhul oli esimeseks juhtunu kirjeldajaks tunnistaja, kes helistas päästeteenistusse. Kannatanute tõlgendused koondasin nelja narratiivi, mis on esitatud järgnevates alapeatükkides.

4.1.1. „Vägivalda on ka varem esinenud“

Kannatanud tõid välja, et vägivalda on nende suhtes ka varem esinenud.

„Pean märkima, et mu abikaasa [süüdimõistetu nimi], olles alkoholijoobes, on korduvalt kasutanud minu suhtes nii vaimset kui ka füüsilist vägivalda.“

„Sarnased olukorrad, kui ta kasutas minu suhtes füüsilist vägivalda, võtsid aset 2013. ja 2014. aastal.“

Enamasti polnud vägivald enne seda juhtumit nii tõsine olnud. Näiteks kirjutas üks kannatanu oma tunnistuses: „*Ka ennemgi on selle lähedasi situatsioone esinenud, kuid nii hulluks läks asi esimest korda.*“. Kannatanu poolt esitatud toetab uurimustes leitud tendentsi, et paarisuhtevägivald algab väiksemate konfliktidega ja muutub aja jooksul tõsisemaks. Kannatanud kirjeldasid oma ütlustes sageli mitme aasta taguseid vägivallantsidente, mille puhul nad politsei poole ei pöördunud. Kui kannatanu kirjeldas konkreetselt (kindel tegevus ja aeg) toimunud füüsilise vägivalla akti, siis lisati see ka eraldi juhtumina süüdistusse. Seega käsitletakse juriidilises kontekstis mineviku kohta esitatud narratiive faktina. See tähendab, et kui tunnistaja või kannatanu tõi välja, et selline sündmus on aset leidnud, siis lisati see süüdistusse isegi juhul, kui peale esitatud jutustuse muid tõendeid polnud.

Paaril juhul toimus vägivald uuesti kriminaalmenetluse ajal. Samuti oli paar juhtumit, kus pärast esimest väljakutset politseisse kannatanu kas tühistas väljakutse või ei andnud saabunud patrullile ütlusi, kuid paari tunni pärast kutsus taas politsei, sest partner oli uuesti vägivalda kasutanud. Sellist tegutsemist võib tõlgendada kui kannatanu soovi olukorraga ise toime tulla ja politseisse pöördub kannatanu vaid tõsise ohu korral. Samuti tuleb taas välja paarisuhtevägivalla korduv iseloom.

Ühe juhtumi puhul esitas kannatanu oma ütluses loo, et soovis süüdimõistetu äraviimist, kuid politsei ei kuulanud teda ja hiljem samal õhtul vägivald kordus.

„Ütlesin politseile, et nad [süüdimõistetu nimi] ära viiks. Politsei sõnul oli aga [süüdimõistetu nimi] läinud naabri juurde. Ilmselt siis [süüdimõistetu nimi] läks kuskile nurga taha hoopis, sest kui politsei ära oli läinud, oli [süüdimõistetu nimi] kohe toas tagasi. /.../ Kui [süüdimõistetu nimi] tagasi tuli, tuli ta mulle kohe kallale. Ta süüdistas mind selles, et ma kutsusin politsei, kuigi ma ütlesin, et ma ei kutsunud. Mina olin ikka veel voodis pikali ja ta hakkas mind valimatult rusikatega peksma. /.../ Ma hakkasin nutma ja palusin, et ta lõpetaks ja lõpuks ta jättis järgi. Ta läks kööki ja siis oli asi lõppenud. /.../ Kuid enne, kui ta mind peksma hakkas, lõhkus ta mul telefoni laiali ja ma ei saanud kohe helistada, ega kedagi appi kutsuda.“

Kui politsei kutsumisele oli eelnenud üks löök näkku, siis pärast politsei lahkumist toimus kannatanu sõnul tõsine peksmine. Narratiivist tuleb välja, kuidas süüdimõistetu karistab kannatanut abi otsimise eest ja hävitab kannatanu võimaluse abi kutsuda. Samuti tuleb kannatanu narratiivist välja vastuolu kannatanu soovide ja politseipatrulli tegutsemise osas.

Kui teistes juhtumites oli sagedasem see, et kannatanu ei soovinud süüdimõistetu äraviimist, kuid politseipatrull siiski viis süüdimõistetu ära, siis käesoleva juhtumi puhul on tegu vastupidise olukorraga. Tsitaadist tuleb esile, kuidas süüdimõistetu kasutas vägivalda kannatanu kontrollimiseks. Vägivaldse olukorra kirjeldus läheb kokku Johnsoni (2006) paarisuhte terrori vägivalda tüübiga, kus vägivallatseja, kes tajub, et tema võimupositsioon on ohus (süüdimõistetu arvab, et kannatanu hakkas talle vastu ja kutsus politsei) kasutab füüsilist vägivalda, et oma võimupositsioon taastada.

Ühe juhtumi puhul ei soovinud kannatanu anda ütlusi politseile, kuid vägivalda korduva esinemise tõi välja telefonikõnes päästeteenistusele. Järgnevalt väljavõte kõnest:

Päästeteenistuse töötaja: Ja pikalt seda vägivalda on olnud nüüd praegu siis õhtul?

Kannatanu: Ee, see on juba neljas kord, kui ta mulle kallale tuleb.

Päästeteenistuse töötaja: Ja neljas kord mis aja jooksul?

Kannatanu: 6 kuu jooksul.

Sama kannatanu pöördus kuu pärast seda juhtumit naiste varjupaika. Naiste varjupaiga töötaja saatis kirja politseile, kus esitas kannatanu jutustust toimunud.

„Varjupaigatöötajatele avaldas [kannatanu nimi] varjupaigas olles, et vägivald oli tema kooselus tavapärane.“

Vägivalda korduv esinemine oli üks levinumaid narratiive kannatanute ütlustes ja toetab teadmist, et paarisuhtevägivald pole vaid korra esinev juhuslik rünnak, vaid on aja jooksul korduv protsess. Narratiivile oli iseloomulik, et vägivalda esitleti kui osana suhtest ning summeeriti vägivaldsed episoodid kokku. Kannatanud kasutasid vägivalda kirjeldamisel sõnu „tavapärane“, „korduv“ ja esitasid oma ütlustes mitmeid vägivallaepisoode. See näitab, et vägivallaaktid on osa suhtest, kuid samas suudavad kannatanud neid episoode esitada eraldi sündmustena.

4.1.2. Alkohol kui süüdlane

Kannatanud seostasid vägivalda esinemist sageli alkoholi tarvitamisega.

„Probleemid tekkisid siis, kui [süüdimõistetud nimi] oli alkoholi joonud. Kui [süüdimõistetud nimi] joobes oli, siis ta oli agressiivne, ärritus kergesti ja oli armukade.“

„Minu elukaaslane [süüdimõistetud nimi] on viimasel ajal hakanud liigselt alkoholi tarvitama. Sellest tekivad meievahelised tülid. /.../ Soovin, et [süüdimõistetud nimi] lõpetaks alkoholi liigtarvitamise ja lõpetaks teiste kallal vägivaldsemise. Mingi karistuse peab ta saama. Arvan, et probleemide põhjuseks on alkohol. Kui ta suudaks sellest loobuda, siis muutuks ta normaalsemaks.“

Viimasest tsitaadist tuleb välja, et kannatanu arvates muutuks suhe paremaks, kui süüdimõistetud lõpetaks alkoholi tarvitamise. Sellega võtab kannatanu vastutuse süüdimõistetult ja asetab selle alkoholile. Narratiivile on iseloomulik, et vägivaldas süüdistatakse alkoholi, mitte partnerit, kes vägivald toime pani.

Üks kannatanu ei andnud ise ütlusi, kuid varjupaigatöötaja esitas kannatanu seisukoha, et vägivald on seotud alkoholiga:

„Väidetavalt tarvitas [süüdimõistetud nimi] tihti alkoholi ning muutus siis vägivaldseks.“

Paljude juhtumite puhul tuvastati süüdimõistetul alkoholihoove politsei poolt. Samas panid vägivalda toime ka kained isikud. Ühe juhtumi puhul kirjeldas kannatanu mitut vägivalda episoodi ja esimesed episoodid leidsid aset alati siis, kui süüdimõistetud oli alkoholi tarvitanud. Samas viimased vägivalda aktid pani süüdimõistetud toime kainenena. Kannatanu rääkis toimunust vägivaldast ohvriabitöötajale, kes vahendas kannatanu jutustust järgnevalt:

„Ta rääkis, et mees on sageli vägivaldne ja pidevalt joobes. Vägivaldsus avaldub ka kainenena.“

Selles tsitaadis on iseloomustatud süüdimõistetud kui vägivaldset inimest, kes tarvitab ka pidevalt alkoholi. Erinevalt teistest tsitaatidest ei ole siin vastutus vägivalda eest pandud alkoholile. Ilmselt põhjusel, et kannatanu on kogunud füüsilist vägivalda ka juhtudel, kui süüdimõistetud pole joobes.

Kannatanute jutustustes on alkoholil oluline roll ja sageli nähakse alkoholi kui süüdlas vägivalda esinemises. Narratiivist tuleb esile lootus, et kui süüdimõistetud lõpetaks alkoholi tarvitamise, siis lõppeks vägivald. Järelikult panevad kannatanud vastutuse vägivalda esinemise osas alkoholile ja niimoodi õigustavad süüdistatava käitumist. Seose välja toomist

alkoholi ja vägivalla vahel võib näha kui vastutuse eitamise neutraliseerimistehnikat (Sykes & Matza, 1957:667), kus vägivallatseja käitumist õigustab joobes olek.

4.1.3. Armukadedus kui vägivalla põhjus

Iseloomustades süüdimõistetuid tõi osa kannatanuid välja, et nad olid armukadedad ja tülid said alguse just armukadedusest.

„Ma sain aru, et abikaasa ebaadekvaatse käitumise ja meie tüli põhjuseks oli patoloogiline armukadedus.“

„[Süüdimõistetu nimi] oli tutvumisest peale väga armukade, kontrolliv ja agressiivne.“

Eelnenud tsitaatides seostavad kannatanud armukadeduse partneri isikuga. Kannatanud esitavad armukadedust kui osa süüdimõistetu iseloomust. Kannatanute kirjeldused partneritest kui armukadedatest ja kontrollivatest inimestest toetavad leide, mille järgi kontroll kannatanu käitumise üle võib olla lõpptulemuseks, mida vägivallaga soovitakse saavutada (Kimmel, 2002:1352).

Füüsilise vägivalla episoodi kirjeldamisel esitas üks kannatanu pikema eelloo, kuidas süüdimõistetu süüdistas teda petmises ja seejärel hakkas peksma. Kusjuures selleks ajaks oli varem koos elanud paar lahku läinud.

„[Süüdimõistetu nimi] hakkas mind autos süüdistama ja ütles, et ta on kuulnud, et mul on uus mees. Ta ütles, et ma valetan ja et mul ei ole mõtet talle midagi seletada. Jutu käigus läks [süüdimõistetu nimi] endast välja ning kui ma püüdsin talle midagi seletada, läks ta veel rohkem närvi. Seejärel [süüdimõistetu nimi] lõi mind oma parema käe rusikaga vastu minu vasakut näo poolt, tekitades mulle füüsilist valu. Samal ajal [süüdimõistetu nimi] sõimas mind ning süüdistas mind enda petmises. [Süüdimõistetu nimi] lõi mind oma parema käe rusikaga veel mitmeid kordi näopiirkonda.“

Tsitaadist tuleb esile süüdimõistetu omanditunne kannatanu osas. Kuigi paar oli lahku läinud, tuleb jutustusest esile, kuidas süüdimõistetu soovib säilitada kontrolli oma endise partneri üle.

Paarisuhtevägivalla varasematest uurimustest (nt Allaste & Võõbus, 2008) on samamoodi välja tulnud, et armukadedust esitavad nii vägivalla ohvrid kui ka vägivallatsejad vägivalla põhjusena. Armukadedus on sageli seotud kontrollivajadusega – partner peab teadma, kus,

mida ja kellega elukaaslane teeb, muidu tunneb ta hirmu kaotada kontroll ja Johnsoni (2008) järgi võib just hirm kontrolli kaotuse ees viia vägivallani. Vägivallatseja kontrollivajadus püsib ka pärast paari lahkuminekut ja sageli võib vägivald muutuda lahkuminekul isegi rängemaks.

Armukadedus võib väljenduda ka soovis olla ainuke oluline inimene partneri elus. Näiteks tõi üks kannatanu välja, et suhtes hakkas füüsilist vägivalda esinema pärast lapse sündi:

„[Süüdimõistetud nimi] muutus minu vastu füüsiliselt agressiivseks siis, kui laps oli sündinud.“

Ka varasemates uurimustes on leitud, et laste sünd võib paarisuhtes vägivalda esinemist sagedasemaks ja rängemaks muuta (Mezey & Bewley, 1997). Ühelt poolt on seostatud vägivalda partneri armukadedusega lapse pärast (Campbell, Oliver, & Bullock, 1993). Teiselt poolt võib seletuseks olla vägivallatseja suurenenud kontroll ja seotus ohvriga. Kuna laste kasvatamist nähakse vanemate ühise vastutusena, siis annab lapse kasvatamine võimaluse vägivallatsejal seada ja õigustada oma nõudmisi senisest enam. Viimast seletust toetavad ka sama kannatanu poolt toodud kirjeldused, kus vägivalda episoodile eelnesid vastuolud arusaamades lapse kasvatamise osas.

„Mingil hetkel laps hakkas nutma. [Süüdimõistetud nimi] oli alkoholihoobes, ma arvan, et ta oli keskmises hoobes. Ta ärritus lapse nutu peale ja tahtis, et ma auto kinni peaks, et laps maha rahustada. Liiklusolude tõttu ei olnud see kohe võimalik. Selle peale [süüdimõistetud nimi] vihastus ja hakkas minu peale närviliselt karjuma, et ma auto kinni peaksin. Kui ma auto kinni pidasin [tänavad nimi] tänaval, see võis olla maja nr 34 ees, täpset aadressi ma ei mäleta, läksin ma lapse kõrvale istuma. Võtsin lapse süle ja püüdsin last rahustada. [Süüdimõistetud nimi] istus ees juhi kõrval oleval istmel. Ta oli endiselt ärritunud ja pöörates ennast minu poole võttis ühel hetkel oma parema käega minu kõrist kinni.“

Kannatanu narratiivist tuleb esile konflikt süüdimõistetud soovide ja kannatanu tegutsemise vahel. Konflikt eskaleerus füüsilise vägivallani. Sama kannatanu tõi välja olukordi, kus oli jätnud lapse sõbra hoolde ja ise kodust lahkunud ning kui süüdimõistetud sellest teada sai, siis süüdistas ta kannatanut lapse hooletusse jätmises ja enda petmises. Seega sidus süüdimõistetud kannatanu narratiivi kohaselt nõudmised lapse kasvatamise ja partneri truuduse osas, kasutades mõlemat vägivalla õigustamiseks. Toodud narratiivides on selgelt esindatud süüdimõistetud kontrollivajadus.

4.1.4. „Ma ei soovi ütlosti anda“

Juhtumite puhul, kus politsei kutsuti kohale vägivalla toimumise hetkel, ei soovinud kannatanud sageli ütlosti anda. Hiljem põhjendas osa kannatanutest oma soovi ütlosti mitte anda hirmuga süüdimõistetu ees.

„[Süüdimõistetu nimi] ütles politseile, et mitte midagi ei toimu ja kõik on korras. Ma kartsin [süüdimõistetu nimi] ja ei julgenud politseile midagi öelda.“

„Politseisse ma avaldust ei kirjutanud, kuna kartsin abikaasa reaktsiooni.“

Lisaks andis ühe juhtumi puhul kannatanu juhtunust esimese ülekuulamise ajal ütlosti justkui oleks teda tänaval rünnatud võõra inimese poolt. Kusjuures antud ütlostes olid väga detailsed:

„Minu juurde tuli meesterahvas: pealtnäha oli ta 30-35-aastane, ligi 175 cm pikk, normaalse kehaehitusega, lühikesed tumeruuged juuksed, pea peal juustes laigud, vistrikuline nägu, suus puudusid mingid esihambad ja mul ei jäänud meelde, millised. Paremäl käel on jäljed tätoveeringute eemaldamisest. /.../ Kui ta tuli minu juurde, küsis suitsu. Ma vastasin talle, et mul ei ole. Koer, kes oli minu kõrval, hakkas tema peale urisema. Meesterahvas küsis, miks ta tema peale uriseb. Ma vastasin, et ilmselt koerale ta ei meeldi ja palusin tal ära minna, et mitte provotseerida koera. Meesterahvas lõi mulle rinda nii, et mul hing jäi kinni. /.../ Jõudes koju, tundsin, et mul on raske hingata ja kogu kehas on nõrkus. /.../ Ma kukkusin koridoris põrandale ja palusin oma tüdruksõber [nimi eemaldatud] kutsuda välja kiirabi.“

Järgmise päeva ülekuulamisel andis ka kannatanu elukaaslane lühidalt sarnased ütlostes, kuid 10 päeva hiljem pöördus elukaaslane uuesti politseisse ja tegi avalduse, et tegelikult ründas tema noaga meest ja rünnak toimus korteris, mitte tänaval. Valeütluste andmise põhjuseks võib olla soov oma elukaaslast kaitsta ja vältida politsei sekkumist suhtesse. Uuel ülekuulamisel selle juhtumi kannatanu loobus ütluste andmisest:

„Kasutades enda õigusi, keeldun ütluste andmisest oma elukaaslase [süüdimõistetu nimi] suhtes.“

Ütlostes mitte andmise põhjusena esitati ka lootust, et edaspidi vägivald ei kordu:

„Ma ei soovi anda ütlosti oma elukaaslase [süüdimõistetu nimi] tegude kohta. Loodan, et taolist vägivalda enam ei esine.“

Paarisuhtevägivalda juhtumite puhul puuduvad tihti juhtumil tunnistajad, seega on kannatanu ütlused määrava tähtsusega kuriteo tuvastamisel. Paljud kannatanud aga ei soovi ütlusi anda. Kohtutoimikutes esitatud narratiividest tulid esile mitmed põhjused, miks ütlusi ei anta – hirm vägivalda kasutanud isiku suhtes, soov elukaaslast karistuse eest kaitsta ja lootus, et vägivald ei kordu. Juhtumitest tuli esile, et juhul, kui politseinik rääkis kannatanuga üksi, esitas kannatanu talle oma versiooni juhtunust, kuid kui kannatanul paluti toimunut selgitada kohe vägivalda kasutanud isiku kõrval, siis kannatanu ütlusi ei andnud.

4.2. Süüdimõistetute tõlgendused

Süüdimõistetud andsid ütlusi kõige sagedamini vastusena esitatud süüdistusele politseiuurija palvel. Samas oli ka juhtumeid, kus süüdimõistetud esitasid omapoolse versiooni toimunust esimest korda koha peal patrullpolitseinikule. Esitades oma lugu juhtunust olid süüdimõistetud teadlikud, miks kannatanu politsei kutsus või milles neid süüdistatakse, seega olid nende ütlused tugevalt seotud kannatanu versiooniga. Süüdimõistetute jutustuse alusel lõin kolm eristuvat narratiivi, mille esitan järgnevates alapeatükkides.

4.2.1. „Kannatanu oli agressiivne“

Paari juhtumi puhul andsid süüdimõistetud oma ütlustes mõista, et kannatanu oli esmalt agressiivne ja nende vägivald oli suunatud kannatanu maha rahustamiseks või enesekaitseks. Kõige selgemalt väljendus enesekaitse narratiiv juhtumis, kus naine lõi noaga oma meest:

„[Kannatanu nimi] oli väga purjus ja agressiivne. Ta tungis mulle kallale ja tõukas mind tugevasti vastu seinale ning ma lõin end kuklaga ära vastu seinale, oli väga valus. Mingil moel õnnestus mul tema eest põgeneda. Ja ka tema ise veidi rahunes. Ma läksin kööki ja mõne aja pärast hakkasin valmistama lõunat.“

Selle juhtumi puhul väljendub süüdimõistetute narratiivis eelnenud vägivaldne episood, kus tema oli kannatajaks. Seejärel kirjeldab süüdimõistetute, kuidas elukaaslane rahunes korraks maha, kuid jätkab oma jutustust sellega, et elukaaslane muutub uuesti agressiivseks, millele järgneb süüdimõistetute poolne rünnak noaga:

„Kuid juba väga varsti hakkas [kannatanu nimi] jälle end üles kruvima, riidlema. /.../ Kui ta hakkas taas lähenema minu juurde ilmselgete kavatsustega haarata mind või lüüa, olin ma köögis, valmistasin lõunat ja käes oli mul nuga. Kuid see ei peatanud teda. Ta tuli mulle edasi

peale ja ma ei saa ise aru, kuidas see kõik toimus, kuid ilmselt tema tõukest hakkasin ma kukkuma ja viipasin käega ning tabasin teda noaga rinda.“

Selline narratiiv läheb selgelt kokku Johnsoni (2006) tüpoloogias välja toodud vägivaldse vastuhaku tüübiga, kus kontrolliva paarisuhtevägivalla ohver hakkab vastu oma partnerile. Vägivald on esitatud kui läbimõtle mata reaktsioon pärast vägivalla kogemist. Süüdimõistetud ei kirjelda, et noaga ründamisel oleks olnud mingi eesmärk. Süüdimõistetud narratiivi iseloomustab pikk eellugu sellele, mis toimus enne vägivallaakti, milles teda süüdistatakse.

Teistes juhtumites kirjeldavad süüdimõistetud, kuidas kannatanu oli esmalt agressiivne ja esitasid oma vägivaldset käitumist kui püüet partnerit maha rahustada. Järelikult erinevalt ainsast juhtumist, kus süüdimõistetuks oli naine, kirjeldasid meessoost süüdimõistetud vägivalda eesmärgipärase käitumisena.

„Oli näha, et [kannatanu nimi] on minu suhtes väga agressiivne. Ma üritasin teda maha rahustada, kuid sellest ei tulnud midagi. Siis ta hakkas vehkima kätega ja jalgadega ja ma üritasin teda rohkem ümber võtta, et ta ei saaks mind lüüa, mille tagajärjel meie vahel toimus rüselus. Kuna ta pikka aega oli väga agressiivne ja ei jätnud vehkimist, ma lõin teda lahtise käega vastu kukalt ja peput, kuna tahtsin teda maha rahustada. /.../ Kuna ta ei rahunenud maha ja jätkas hüsteerikat ning tõukas mind jalgadega ja kätega, ma võtsin teda kõvemini ümber ning panin patja talle pea peale, et äkki see rahustab teda. /.../ Patja hoidsin umbes 4 sekundit.“

„Hilisõhtul, täpset kellaaega ma ei tea, tekkis mul elukaaslase [kannatanu nimi] tüli, mis sai alguse armusuhetest. Me mõlemad olime selleks ajaks joodud alkoholist purjus. Ühel hetkel hakkas [kannatanu nimi] kätega vehkima. Otseselt ta ei ole mind löönud. Sellest tõukasin jõuga [kannatanu nimi] saunaruumist välja.“

Mõlema juhtumi puhul kasutavad süüdimõistetud kirjelduses väljendit „kätega vehkima“, mis võib väljendada, et nad tajusid ohtu kannatanu käitumisest. Samas toovad nad välja, et otsest löömist ei esinenud, seega loovad süüdimõistetud oma narratiiviga ohu olukorra, millele nad reageerisid, kuid mille toimumist ei saa tõendada, sest tegelikku füüsilist kokkupuudet polnud. Esimeses tsitaadis kirjeldatud olukorras esitab süüdimõistetud oma käitumist kui püüet partnerit „maha rahustada“. Samas tuleb tsitaadist esile, kuidas süüdimõistetud proovib kontrollida kannatanu käitumist ja takistab kannatanul olukorrast lahkumist, hoides teda kinni.

Paari juhtumi puhul kirjeldasid süüdimõistetud, et kannatanu takistas neil korterist lahkumist ja sellest sai alguse vägivaldne olukord.

„Tahtsingi juba korterist lahkuda, tema aga seisis mulle ette, üritas mind füüsiliselt takistada, hoides mind riietest kinni, meil tekkis kähmlus.“

„[Kannatanu nimi] ütles, et sa ei lähe kuhugi, seisis risti ukse ees. Ma ei saanud välja ja võtsin [kannatanu nimi] kõrist kinni, tõukasin ta tuppa ja läksin ise ära.“

Süüdimõistetud esitasid ka narratiive, kus kannatanu polnud agressiivne, kuid kus nad siiski seostasid kannatanu käitumise enda poolse vägivaldaga.

„Selle peale tekkis riid. Kuna ta mulle edasi valetas, siis viisin poisi taha tuppa. Ise läksin tagasi [kannatanu nimi], võtsin tal juustest kinni ja hirmutamise mõttes panin rusikas käega talle vastu lõuga.“

„Ta hakkas ära minema lapsega. Siis ma ärritusin. Tõmbasin teda käest autosse tagasi, et läheksime koju tagasi. Ta hakkas hüsteeritsema, laps hakkas nutma. Mina võtsin tal käega kaelast kinni ja tõmbasin auto poole. [Kannatanu nimi] hakkas karjuma, et tuled kallale ja hüsteeritses seal.“

Esimeses tsitaadis loob süüdimõistetud selge seose kannatanu käitumise vahel ja enda järgneva tegutsemise vahel. Narratiiv on esitatud neutraalsel viisil, jättes mulje, et selline käitumine ongi loomulik vastus valetamisele. Kirjelduses on vägivald esitatud läbimõeldud käitumisviisina. Teises tsitaadis toob süüdimõistetud lisaks esile enda emotsiooni, mis mõjutas ta käitumist. Mõlemale tsitaadile on iseloomulik kontrolli motiivi olemasolu. Tsitaatidest tuleb esile, kuidas süüdimõistetud näeb ennast perekonnapeana, kellel on õigus kontrollida teiste pereliikmete käitumist. Uurijad on ka varem leidnud, et meestepoolne vägivald paarisuhtes on seotud võimusuhetega peres (Cunningham jt, 1998).

Süüdimõistetud kirjeldasid eelnenud tsitaatides toimunut kui „kähmlust“, „rüselust“ või „tüli“. Sellega soovisid nad ilmselt esitada toimunut kui kahepoolset tegevust ja mitte keskenduda enda vägivaldale. Samuti pisendavad sellised sõnad vägivalda. Kui süüdimõistetud ei too välja konkreetselt, mis toimus ja esitab toimunut „tülina“, siis ei ole suhtluspartneril alust toimunut vägivaldaks nimetada. Lisaks esines kahes tsitaadis väljend „hüsteeritsemine“, mis annab justkui mõista, et partner ei käitunud adekvaatselt ja reageeris üle. Sõnakasutus toetab selget seose loomist enda vägivald ja kannatanu eelneva käitumise vahel. Sõna „kuna“ narratiivides

esitab vägivaldaaakti põhjenduseks kannatanu käitumise. Süüdimõistetud ei esita lihtsalt toimunud sündmusi, vaid seovad enda käitumise kannatanu tegevusega.

Lisaks tõid süüdimõistetud mõnel korral välja, et kannatanu oli nende suhtes vaimselt vägivaldne.

„Ca 4 kuud tagasi hakkas [kannatanu nimi] mind millegi pärast kahtlustama kõrvalsuhtes, muutus äärmiselt paranoiliseks ning hakkas kontrollima minu tegevust kuni telefoni väljavõteteni välja. Praktiliselt kogu see neli kuud on möödunud [kannatanu nimi] poolses pidevas minu süüdistamises, konfliktid kujunesid praktilised igapäevasteks. Konfliktid päädisid viimasel ajal juba sellega, et tahtsin kodust põgeneda. Otseselt füüsiliseks antud konfliktid ei läinud, oli vaimne terror, ei suuda meenutada, võimalik, et korra ka kähmlesime, kui ta üritas mult telefoni käest haarata.“

Eelnenud tsitaadis kirjeldab süüdimõistetud pikaajalist protsessi ja halbu suhteid partneriga. Narratiivis toob süüdimõistetud välja kannatanu käitumise, kuid enda käitumist esitab vaid soovina kodust põgeneda. Samuti esitab süüdimõistetud lõpus kahtlevalt („ei suuda meenutada“) seisukoha füüsilise vägivalda esinemise kohta. Rõhudes kannatanu käitumisele asetab süüdimõistetud jutustuse keskmesse kannatanu ja eemaldub vägivaldast, milles teda süüdistatakse.

Kannatanule vastutuse panemine oli üks sagedasemaid narratiive süüdimõistetute jutustuses. Oma ütlustes põhjendasid süüdimõistetud enda vägivalda kannatanu käitumisega. Ka Allaste ja Võõbus (2008) leidsid, et paarisuhtes vägivalda kasutanud isikud panid vastutuse vägivalda eest oma partneritele. Vastutuse kannatanule panemist võib näha kui ohvri eitamise neutraliseerimistehnikat (Sykes & Matza 1957:668). Süüdimõistetud näitab, et tema vägivald oli õigustatud, sest kannatanu käitus valesti. Selline õigustus toetab varasemaid uurimusi, mis seostavad paarisuhtevägivalda eesmärgiga kontrolli omada (nt Cunningham jt, 1998). Erandina tuli esile juhtum, kus süüdimõistetuks oli naisterahvas. Tema narratiivis polnud vägivald seotud eesmärgiga kannatanu käitumist kontrollida. Narratiivis esitasid süüdimõistetud põhjaliku kirjelduse vägivaldaaaktile eelnenud sündmuste kohta ja keskendusid rohkem kannatanu tegudele kui enda tegudele.

4.2.2. „Tunnistan oma süüd osaliselt“

Ükski süüdimõistetud ei eitanud oma süüd täielikult, kuid mitmel juhul tõid süüdimõistetud välja, et nad on süüdi osaliselt. Võrreldes kannatanute ütlustega esitasid süüdimõistetud vägivalda vähem tõsisena, juhuslikuna või enesekaitsena. Samuti nõustusid nad osade vägivalda aktidega, mis süüdistuses esitati, kuid eitasid teisi.

„Kuna ta pikka aega oli väga agressiivne ja ei jätnud vehkimist, ma lõin teda lahtise käega vastu kukalt ja peput, kuna tahtsin teda maha rahustada. Näkku ja kehapiirkonda lahtise käega ma teda ei löönud. Võib-olla rüseluse käigus ta juhuslikult lõi oma kõrva vastu seina, kuna mina teda tahtlikult peaga vastu seina ei löönud.“

„Kui ma tol õhtul koju läksin, ei märganud ma [kannatanu nimi] nähtavaid vigastusi, kui järgmisel päeval peale kainenemist koju läksin, nägin [kannatanu nimi] kulmul muhku, mille kohta ta ütles, et mina tegin, mina seda ei mäleta. Võib olla kähmluse käigus kogemata.“

„Kuna ma välja ei pääsenud, tekkis mul millegi pärast mõte võtta köögist nuga, seda [kannatanu nimi] hirmutamiseks, et ta mind rahule jätaks. Läksin kööki, võtsin sahtlist Fiskarsi kööginoa ning hoidsin seda käsivarre taga peidus. [Kannatanu nimi] järgnes mulle kööki, ma ei mäleta, mida ma talle ütlesin, igatahes nuga ma tema poole välja ei sirutanud, mul ei olnud plaanis teda mingil moel noaga rünnata, lihtsalt hirmutada. /.../ Meie vahel oli ka sõimlemist, täpselt jutu sisu ei mäleta, igatahes tapmisega ma teda ei ähvardanud.“

„Ise läksin tagasi [kannatanu nimi], võtsin tal juustest kinni ja hirmutamise mõttes panin rusikas käega talle vastu lõuga. Ma ei löönud teda kõhtu ega ka kuhugi mujale.“

Eelnevatest tsitaatidest tuleb esile, kuidas süüdimõistetud rõhuvad sellele, et nad ei mäleta, mis täpselt toimus, kuid on kindlad selles, et süüdistuses esitatud vägivaldaakte ei toimunud. Tsitaadid keskenduvad kindlatele vägivaldaaktidele ja neis on fikseeritud, milliste vägivaldaaktide toimepanemist süüdimõistetud tunnistab. Sealjuures eristub kolm võimalikku vastust süüdistusele: nõustumine, eitamine ja ebakindluse esitamine. Nõustumise puhul süüdimõistetud kirjeldab selgelt ja detailselt, mis toimus ning kirjeldus läheb kokku süüdistuses esitatuga. Eitamise puhul on lihtsalt välja toodud, et vägivaldaakti ei toimunud. Ebakindla olukorra esitamisel kasutab süüdimõistetud väljendeid „ei mäleta“, „kogemata“, „juhuslik“. Sellega tunnistab süüdimõistetud, et kannatanul võis esineda vigastusi või valu, kuid see polnud eesmärgipärase tegevuse tagajärg. Kindlatele vägivaldaaktidele keskendumine tuleneb

juriidilisest narratiivist, kus on vajalik fikseerida, milliste tegude toime panemisega süüdimõistetud nõustub.

Nõustudes osaga vägivallast (näiteks soovisin hirmutada, kuid ei ähvardanud) esitavad süüdimõistetud oma käitumisest usutava alternatiivi, mis ei ole Eesti seadustes käsitletav kuriteona, kuigi näiteks sotsiaalteaduste definitsioon paarisuhtevägivallast käsitleks ka hirmutamist ja sõimamist vägivallana. Niimoodi paigutavad süüdimõistetud toimunu väljapoole seadusega reguleeritud ala ja selle eesmärgiks võib olla pääseda kriminaalkaristusest.

Samas oli ka juhtumeid, kus süüdimõistetud nõustusid neile esitatud süüdistusega täies mahus esimese ülekuulamise raames. Võrreldes teiste juhtumitega oli nende juhtumite puhul kooselu kannatanuga kestnud pikemat aega. Nende juhtumite puhul tõid süüdimõistetud välja, et nad ei tea, kuidas selline vägivald sai juhtuda.

„Ma ei tea, kuidas selline asi juhtus. Loodan, et rohkem sellist asja ei juhtu.“

„Ta tuli mulle edasi peale ja ma ei saa ise aru, kuidas see kõik toimus, kuid ilmselt tema tõukest hakkasin ma kukkuma ja viipasin käega ning tabasin teda noaga rinda.“

Siin süüdimõistetud tunnistavad vägivalla kasutamist, kuid väljendades ebakindlust selles, kuidas see toimus, näitavad nad, et tegu ei olnud tahtlik.

Isegi nende juhtumite puhul, kus süüdimõistetud tunnistas oma süüd vaid osaliselt, nõustusid kokkuleppemenetluse käigus süüdistatavad siiski neile esitatud süüdistusega. Vaid ühe juhtumi puhul oli tegu lühimenetlusega, kus kohtuvaidluse lõpuni rõhusid süüdistatav ja kaitsja hädakaitse tingimustele. Kohtus küsiti ka paaril korral süüdistatavelt, miks nad oma varasematele ütlustele vastupidiselt süüdistusega nõustusid ja vastustest võis järeldada, et süüdimõistetud ei näinud vajadust tõestada, et nende ütlused olid õiged. Näiteks vastas üks süüdimõistetud järgnevalt: *„Ma nagunii elan [ohvri nimi] edasi koos.“*. Süüdistusega nõustumist toetas ka kokkuleppemenetluse kohaldamine, mis eeldab seda, et süüdistatav nõustub nii talle esitatud süüdistuse kui ka prokuröri poolt pakutava karistusega.

4.2.3. „Kahetsen juhtunut puhtsüdamlikult“

Paljude juhtumite puhul tõid süüdimõistetud oma ütlustes välja, et nad kahetsevad juhtunut.

„Ma väga kahetsen juhtumit ning soovin tüdrukule parimat, mis olla saab.“

„Mul on väga kahju, et kõik see toimus.“

Kahetsuse sisse toomine oma ütlustes võib olla seotud sooviga saada kergem karistus, sest oma teo kahetsemine võib mõjutada prokuröri karistuse taotlemisel ja kohtunikku karistuse määramisel. Samas võib süüdimõistetud lihtsalt väljendada oma tundeid juhtunu osas. Mitmel juhul töid ka kannatanud välja, et süüdimõistetud on nende eest juhtunu pärast vabandanud. Ka süüdimõistetud ise töid oma ütlustes välja, et on juhtunu pärast vabandanud.

„Olen oma käitumise pärast [kannatanu nimi] ees ka vabandanud, kuigi olen leidnud, et tema peaks vabandama.“

Viimase tsitaadi puhul toob süüdimõistetud välja küll vabandamise akti, kuid lisatud märkus, et kannatanu on see, kes peaks vabandama, seab kahtluse alla, kas süüdimõistetud kahetseb oma tegu ja leiab enda süüd juhtunus. Pigem vastab siin süüdimõistetud juhtiva narratiivi ootusele, et kuritegu tuleb kahetseda ja vabandada, kuid näitab selgelt, et ta ei võta süüd endale. Tsitaadist tuleb esile süüdistus kannatanu aadressil.

Kahetsuse esitamine oma ütlustes oli sage. Ka varasemad uurimused (nt Allaste & Võõbus, 2008) on leidnud, et vägivaldsete kahetsevad oma tegusid. Samas ei tähenda kahetsemine ja vabandamine veel seda, et süüdimõistetud võtab vastutuse toimunu eest. Kahetsuse väljendamine võib olla seotud sooviga mõjutada teist osapoolt ja juriidilise narratiiviga, mis näeb teo kahetsemist kergendava asjaoluna.

4.3. Tunnistajate tõlgendused

Kriminaalasjades esinesid tunnistajate rollides nii osapoolte lapsed, sõbrad, tuttavad kui ka võõrad. Tunnistajate kokkupuude vägivaldaaktiga oli erinev – osa oli mõnda vägivaldaakti otseselt pealt näinud, kuid suurem osa oli kuulnud või näinud tulitsemist, kuid polnud ise füüsilist vägivalda enda sõnul näinud. Tunnistajate jutustuste alusel lõin kolm narratiivi, mis esitan järgnevatel alapeatükkides.

4.3.1. „Mina ei ole löömist näinud“

Tunnistajate ütlustes tuli sageli esile, et kannatanud on neile vägivaldast rääkinud või vägivald on aimatav, kuid nad ise pole löömist näinud.

„Ma ei tea, kas [süüdimõistetud nimi] tegi [kannatanu nimi] haiget või mitte. Niipalju kui ma [süüdimõistetud nimi] tunnen ja kui ma seda situatsiooni nägin, siis tundus mulle, et [süüdimõistetud nimi] tahtis uuesti [kannatanu nimi] kallale minna, kuid [kõrvalseisja nimi] takistas [süüdimõistetud nimi]. /.../ Ma ei oska öelda, mis seal toimus, aga mina ei näinud, et [süüdimõistetud nimi] oleks [kannatanu nimi] kallale läinud. [Kannatanu nimi] käest olen ma kuulnud, et [süüdimõistetud nimi] on teda tõuganud ja kägistanud kõrist.“

„Mina ei ole ühtegi korda näinud, et mees oleks löönud. Samuti ei ole ma kordagi näinud, et naisel oleks olnud sinine. Olen kuulnud nende korterist kisa, karjumist, riidu.“

„Minu juuresolekul on nad korduvalt sõnelenud omavahel, kuid löömisi ei ole olnud.“

„Mina seda näinud ei ole, et [süüdimõistetud nimi] [kannatanu nimi] peksaks või kägistaks, kuid tean, et ta seda teeb, kuna [kannatanu nimi] on mulle sellest rääkinud.“

„Ma ei näinud, kuidas isa lõi ema. Paari päeva pärast nägin, et emal on kaelal, unearteri piirkonnas, hematoom.“

Eelnevates tsitaatides tõid tunnistajad esile, et nad on kuulnud tülitsemist või näinud sõnelemist, kuid mitte löömist. Selline kogemus kinnitab paarisuhtevägivalla varjatud iseloomu – vägivald toimub sageli siis, kui ohver ja vägivallatseja on kahekesi. Tunnistajate rõhk sellel, et nad pole löömist näinud, oli ilmselt tingitud sellest, et kohtuasjad käsitlesid füüsilise vägivalla juhtumeid, seega oli vaja kindlaks teha, kas tunnistaja saab omalt poolt kinnitada füüsilise vägivalla esinemist. Samas tuleb esile, et löömine ja vaimne vägivald on tunnistajate jaoks seotud fenomenid, sest nad toovad välja, et kuigi löömist nad pole näinud, siis on olnud tunnistajaks tülitsemisele, karjumisele või sõnelemisele. See näitab, et inimeste jaoks ei ole oluline vaid ühekordne akt (löömine), vaid ka üldine suhtes toimuv. Samamoodi on paarisuhtevägivalla uurimisel jõutud järeldusele, et vägivalda ei saa vaadata kui ühte akti, vaid see on protsess, kus esineb palju erinevaid tegevusi – sageli nii vaimse kui ka füüsilise vägivalla akte. On ka välja toodud, et partner kasutab füüsilist vägivalda juhul, kui vaimsest vägivallast ei piisa kontrolli hoidmiseks (Johnson, 2006).

Kuigi tunnistajad polnud ise füüsilist vägivalda pealt näinud tuleb tsitaatidest esile, et nad usuvad füüsilise vägivalla esinemist. Eriti tuli see esile kannatanu sõprade puhul, kellele kannatanu oli vägivallast rääkinud. Need tunnistajad võtsid kannatanu ütlosti kui tõestust vägivalla esinemisest ja see oli neile piisav, et kinnitada vägivalla esinemist suhtes.

Süüdimõistetute sõbrad ja võõrad inimesed olid kannatanu ütluste osas reserveeritumad. Samuti toovad tunnistajad vägivalda esinemise tõestuseks tagajärgede kirjelduse, näiteks nähtav vigastus. Seega seovad tunnistajad erinevad killud tervikuks, mis toetab kannatanu narratiivi füüsilisest vägivallast.

4.3.2. „Kannatanu ei rääkinud juhtunust“

Sageli tõid tunnistajad välja, et lisaks sellele, et nad ei näinud vägivalda, ei rääkinud kannatanu, et oleks midagi juhtunud. Isegi kui kannatanu tuli pärast vahejuhtumit midagi küsima, siis tunnistajad toovad välja, et kannatanu ei maininud vägivalda toimumist.

„Umbes 2-3 tunni pärast sisenes [kannatanu nimi] minu juurde tuppa ja palus minult mobiiltelefoni, seejuures ta ei kurtnud mulle, et [süüdimõistetute nimi] tegi talle liiga.“

„Ja [kannatanu nimi] oli millegi pärast tujust ära. Ta ei rääkinud, kus käisid või mida tegid. Läksime koos minu juurde, seal ta samuti midagi ei rääkinud.“

Tunnistajate kogemust kinnitavad uuringute andmed (nt Soo, 2010), mis näitavad, et kannatanud sageli ei räägi juhtunust kellelegi. Narratiivi taga võib olla ka tunnistajate soov näidata, et nad ei olnud olukorrast teadlikud ja niimoodi saavad tunnistajad oma süütunnet vähendada.

Samas oli ka tunnistajaid, kes tõid välja, et kannatanud rääkisid neile toimumust.

„Mingid päevad hiljem saatis [kannatanu nimi] minule Facebooki pildi oma säärest, kus oli sinikas. Kummast jalast, ma öelda ei oska. Küsisin talt, mis juhtus? Ta vastas, et [süüdimõistetute nimi] oli jälle armukade ja läks närvi. Rohkem sellel teemal juttu ei olnud.“

Tunnistaja sõnul saatis kannatanu talle pildi vigastusest ja sõnumi, et elukaaslane tekitas vigastuse. Samas enda reaktsiooni teadmisele esitab tunnistaja väga neutraalselt, isegi olematuna. Kuna paarisuhtevägivald on keeruline teema, siis ei oska inimesed sageli reageerida, kui saavad vägivallast teada. Ka mu bakalaureusetööst (Kass, 2014) tuli välja, et vägivalda ohvrid said pärast vägivallast rääkimist harva oodatud tuge.

Osade juhtumite puhul nägid tunnistajad vägivalda pealt ja sekkusid:

„Olin oma kodus, kui kuulsin väikese lapse kõva nutu kisa, mis segunes täiskasvanute üksteise peale karjumisega. Kisa tuli tänavalt. Läksin tänavale. Nägin tänaval minu maja juurest üle

sõidutee olid naine, mees ja väike laps, kes oli naisel süles. /.../ Minule tundus, et naine põgenes mehe eest, ta liikus kogu aeg edasi. Mees liikus talle järgi ja naise juurde jõudes haaras naisest kinni ja raputas teda, käsi vartest. /.../ Ma läksin nende juurde, minu ja nende vahe oli umbes 5-6 meetrit. Ütlesin meesterahvale, et lõpetage ära. Meesterahvas vastas, mis see teie asi on, minge minema, mis te topite oma nina. Ütlesin, et kutsun kohe politsei, kuid meesterahvas ei jätnud naisterahvast rahule. Helistasin politseisse. Politsei tuli alles 15 minutit hiljem.“

Eelnenud tsitaadis esitas tunnistaja tervikliku narratiivi toimunust. Narratiivist tuleb esile, et esmalt peale olukorra vaatlemist pöördus tunnistaja süüdimõistetu poole ja palus tal lõpetada. Kui sellele ei järgnenud reaktsiooni, otsustas tunnistaja politsei kutsuda. Kannatanu poole pöördumist tunnistaja ei kirjelda. Narratiiv on väga detailne ja sisaldab lisaks juhtunu kirjeldusele tunnistaja hinnangut olukorrale. Oma hinnanguga annab tunnistaja olukorrale lisadimensiooni, kus kannatanu põgeneb süüdimõistetu eest ja konflikti ei saa tõlgendada kahepoolsena.

Kui eelnevas juhtumis oli tegu osapooltele võõra tunnistaja narratiiviga, siis järgnevalt esitan tsitaadi süüdimõistetu sõbra tõlgendusest ühest juhtumist:

„Mäletan, et mingil hetkel läks nende vahel sõnavahetuseks, mis läks üle füüsiliseks kontaktiks. Nad läksid teise tuppa. Mingi hetkel kuulsin, et [kannatanu nimi] hõikas [süüdimõistetu nimi] ära tee. Mina läksin vaatama, mis toimub ja nägin, et [süüdimõistetu nimi] võttis [kannatanu nimi] kõrist käega kinni. Ütlesin [süüdimõistetu nimi], et rahune maha, lõpeta ära, ei ole mõtet närvi minna. [Süüdimõistetu nimi] lasi [kannatanu nimi] lahti ja hakkasime tegema plaane välja minekuks.“

Tsitaadis kirjeldab tunnistaja esmalt sõnavahetust ja ka füüsilist kontakti ning enda reaktsiooni sellele ei kirjelda. Kui kuuleb hiljem teisest toast karjumist, siis kirjeldab tunnistaja esmalt, mida ta nägi ja seejärel, kuidas ta pöördus süüdimõistetu poole, et viimane lõpetaks vägivalla. Tunnistaja pöördumine süüdimõistetu poole lausega „ei ole mõtet närvi minna“ seostab vägivalla kasutamise eeldatava emotsiooniga. Kui vägivalla akt on lõppenud, siis toob tunnistaja välja, et edasi hakkas ta süüdimõistetuga tegema plaane välja minekuks. Niimoodi esitab ta enda sekkumist kui õnnestunud, sest pärast vägivalla olukorra lahendamist kirjeldab ta tavaliste tegevuste juurde naasmist. Tunnistaja esitab ennast aktiivse ja oskusliku

sekkujana, kes konflikti lahendas. Samas ei kirjelda ta hukkamõistu süüdimõistetu käitumisele ega seda, et ta oleks kontrollinud, kuidas kannatanul olla on.

Tunnistajate narratiividele sekkumisest on iseloomulik püüe takistada vägivalda esinemist ja pöördumine vägivalda kasutava isiku suunas. Kannatanu jäetakse tähelepanuta ja ei uurita temalt, mis toimub.

Lisaks sellele, et tunnistajad tõid välja, et kannatanu ei rääkinud juhtunust seadis üks tunnistaja kahtluse alla vägivalda esinemise:

„Ma ei usu seda, et [süüdimõistetu nimi] võis talle tahtlikult tekitada füüsilist valu.“ (Süüdimõistetu ema ütlused)

Kasutades väljendit „tahtlikult tekitada füüsilist valu“ jätab tunnistaja avatuks võimaluse, et kannatanu sai vigastada, kuid väljendab uskumatust selles osas, et süüdimõistetu oleks meelega kannatanule viga teinud. Niimoodi kaitseb tunnistaja süüdimõistetut. Selle põhjuseks on ilmselt lähedane suhe süüdimõistetuga ja positiivne kuvand temast, mis muudab vägivaldse käitumise uskumise raskeks.

Paarisuhtevägivalda uurimused on sageli leidnud, et isegi paari lähedased sõbrad ei tea, et suhtes esineb vägivalda. Ühelt poolt, nagu ka tunnistajad välja tõid, ei räägi kannatanud juhtunust. Samas isegi kui tunnistajad näevad vägivalda pealt või kannatanu esitab süüdistuse, siis tuleb tunnistajate jutustustest esile teatav reaktsiooni puudumine või isegi vägivalda eitamine. Selliste narratiivide taga võib olla oskamatus paarisuhtevägivaldale reageerida.

4.3.3. Süüdimõistetu iseloomustus

Tunnistajate ütlustes olid sagedased narratiivid, mis kirjeldasid süüdimõistetu iseloomu. Samamoodi nagu kannatanud tõid ka tunnistajad välja, et alkohol on vägivaldas süüdi:

„[Süüdimõistetu nimi] käitub joomasena agressiivselt. Tal on kombeks siis kätega vehkima hakata. Minu teada [süüdimõistetu nimi] on alkoholisõltlane. Kõik probleemid tekivad just sellest.“

„Samuti tekkisid probleemid siis, kui [süüdimõistetu nimi] alkoholi tarbis. Joobes olles on [süüdimõistetu nimi] muutliku meelega, mõnikord rahulik ja lõbus, kuid samas on ta kergesti ärritub. Alkoholi mõju all võib [süüdimõistetu nimi] olla väga agressiivne ja vägivaldne.“

„Kui isa ei tarvitaks alkoholi, siis vanemate vahel oleksid head suhted. Ma tean, et isa, olles alkoholijoobes, võib tõsta ema vastu käe. Iseloomult on isa armukade. Ta ei tohi kategooriliselt tarvitada alkoholi.“

Tunnistajate ütlustes on seos alkoholi ja vägivalda vahel isegi tugevam kui kannatanute ütlustes. Alkoholi nähakse kui kõigi probleemide algust ja alkoholi tarvitamise lõpetamist kui lahendust. Joobes süüdimõistetud kirjeldasid tunnistajad ettearvamatu, agressiivse ja kergesti ärritavana. Sealjuures kasutasid tunnistajad negatiivseid omadussõnu vaid joobes süüdimõistetud kirjeldamiseks, üldised kirjeldused süüdimõistetud kohta olid positiivsed. Seega jagasid tunnistajad süüdimõistetud justkui kaheks isiksuseks – kaine rahulik inimene ja joobes vägivaldne isik. Niimoodi seostasid tunnistajad vägivaldse käitumise alkoholi, mitte inimese endaga.

Mitmed tunnistajad kasutasid süüdimõistetud iseloomustamiseks häid omadussõnu, sealjuures nii inimesed, kes olid süüdimõistetuga tuttavad kui ka võõrad. Ühe juhtumi puhul rõhustid tunnistajad näiteks süüdimõistetud vanemlikele oskustele:

„Kodus olles käib mees lapsega jalutamas ja on hea isa.“ (Naaber)

„Ma arvan, et ühise lapse eest hoolitsevad nad mõlemad hästi ja saavad lapsega hakkama.“ (Kannatanu sõber)

Selline eristus rolli alusel, et ühelt poolt partnerina on tegu vägivaldse inimesega, aga teiselt poolt vanemana hea inimesena, näitab, kuidas tunnistajad eristavad olukordi, kus süüdimõistetud on. Narratiiv, mis esitab vägivalda kasutanud partnerit hea lapsevanemana läheb vastuollu mitmete uurimustega (nt Owens & Straus, 1973), mis on näidanud vägivalda pealt nägemise negatiivset mõju lapsele. Sellise narratiivi esinemine näitab, et paarisuhtevägivalda mõju lapsele tuleb senisest enam teadvustada.

Samuti esines iseloomustusi, mis kirjeldasid süüdimõistetud lihtsalt positiivses valguses.

„Minu meelest on [süüdimõistetud nimi] rahuliku loomuga.“ (Sõber)

„[Süüdimõistetud nimi] on ennast näidanud kui täpne ja kohusetundlik töötaja.“ (Tööandja)

Sellised iseloomustused näitavad, et vägivalda kasutanud isik võib jätta inimestele väga hea mulje. Varasematest ohvritega tehtud intervjuudel põhinevatest uurimustest (nt Kass, 2014)

on samuti esile tulnud jutustused, kus väljaspool kodu käitub suhtes vägivalda kasutatav isik väga meeldivalt.

Narratiiv süüdimõistetust kui heast inimesest näitab, et tunnistajad kirjeldavad paarisuhtes vägivalda kasutatavaid isikuid tihti meeldivate inimestena. Selline narratiiv läheb kokku vägivalda ohvrite kirjeldustega, kus nad toovad välja, et nende partnerid kasutavad vägivalda sagedamini kahekesi olles ja väljas pool kodu käituvad meeldivalt. Ühelt poolt aitab narratiiv heast inimesest kaasa suhtumisele, et hukka ei tohiks mõista isikut, vaid tegu. Selline suhtumine aitab omakorda kaasa vägivalda kasutanud isikute võimalusele muutuda. Samas võib selline narratiiv pisendada tehtud teo kahjulike tagajärgede nägemist ja takistada nägemast, et tegemist oli tõsise vägivallaga, millele tuleb reageerida ja vägivalda kasutanud isikuga tegeleda.

4.4. Patrullpolitseinike tõlgendused

Kui kannatanu või tunnistaja helistas päästeteenistusse, siis läksid koha peale patrullpolitseinikud, kes andsid esmase ülevaate toimunust. Patrullpolitseinike poolt loodud dokumentides ja antud ütlustes oli esitatud see, mida nad nägid, kui saabusid, osapooltelt saadud juhtunu ülevaade ja oma reaktsioon olukorrale. Patrullpolitseinike jutustustest eristasin kaks narratiivi.

4.4.1. „Kannatanu ei soovinud ütlusi anda“

Patrullpolitseinikud tõid sageli välja, et kannatanud ei soovinud neile ütlusi anda.

„Naisterahva nimi oli [kannatanu nimi], väga ta minuga suhelda ei soovinud.“

„Naine nuttis, kuid seda, mis juhtus, ta meile ei rääkinud. Ta ütles, et kõik on korras ja ei taha midagi. Minule tundus, et ta kardab meest ja on endast väljas, kuid ta väitis, et probleemi ei ole. /.../ Kuna kummalgi pretensioone ei olnud, siis me lahkusime.“

Esitatud kahest tsitaadist tuleb esile, et kannatanud suhtlesid politseinikega, kuid ei olnud valmis andma konkreetseid ütlusi toimunu kohta. Teises tsitaadis toob patrullpolitseinik välja, et ta küll arvas, et kannatanu tunneb hirmu ja on endast väljas, kuid kuna kannatanu ise väitis vastupidist, siis patrullpolitseinik ei teinud midagi. Kui politseinik esitab oma narratiivis kahtluse selles osas, kas see, mida kannatanu suuliselt väljendab, läheb kokku tema olekuga, siis on näha, et politseinikul tuli langetada otsus, mille põhjal ja kuidas käituda. Sageli ei

suuda ohvrid vägivaldast rääkida, eriti, kui vägivalda kasutanud isik on endiselt nende läheduses. Sellistes olukordades võiks politseinikel olla võimalus kannatanule pakkuda abi ilma, et kannatanu peaks kohe täpselt rääkima, mis toimus.

Lisaks ütluste küsimisele vaatlesid patrullpolitseinikud toimumiskohta ja inimesi. Kui nad tuvastasid alkoholihoobe, välised vigastused või tüli märgid, siis sekkusid politseinikud enamasti süüdimõistetut ära viimisega ka juhul, kui kannatanu ütlusi ei soovinud anda. Lisaks pildistasid nad üles kannatanu vigastused.

Politseinikud, kes ei viinud süüdimõistetut ära, tõid oma ütlustes välja väliste vigastuste puudumise. Näiteks märkis üks patrullpolitseinik: „*Mina temal mingeid vägivalda märke ei näinud.*“ Väliste vigastuste puudumise välja toomine oli põhjenduseks, miks politseinik rohkem ei sekkunud. Kuna kannatanu kinnitas, et probleemi pole ja ka välised vigastused puudusid, siis polnud politseinikul põhjendust süüdimõistetut ära viimiseks.

Seega esitasid patrullpolitseinikud end aktiivse sekkujana, kes üritasid osapooltelt uurida, mis juhtus. Lisaks sellele vaatlesid nad sündmuskohta ja kontrollisid vigastuste olemasolu. Vigastuste puudumine oli põhjendus mittesekkumiseks. Narratiivi põhjal võib öelda, et patrullpolitseinikel on kindel tegutsemisjuhend ja detailid, mida kontrollida. Samas võib ohuolukord märkamata jääda, sest iga füüsilise vägivalda aktiga ei kaasne vigastust ja hirm võib takistada kannatanul ütlusi andmast.

4.4.2. „Viisime kainenema“

Kõige sagedasem reaktsioon patrullpolitseinike poolt oli kontrollida osapoolte alkoholihoovet ja vajadusel purjus isikud kainenema viia. Kainenema viimist esitati kui viisi ohuolukorra lahendamiseks.

„[Süüdimõistetut nimi] otsustasime ohu tõrjumiseks paigutada kainenema, samuti kontrollisime [kannatanu nimi] alkoholihoovet, tema oli kaine.“

Ühel korral viidi kainenema asjaosaliste tuttav, kes oli samuti süüdimõistetut ähvarduste ja vägivalda ohvriks langenud. Samas süüdimõistetut lahkus kodust ja teda politseinikud taga otsima ei läinud. Seega reageerisid politseinikud selles olukorras alkoholihoobes olnud isikule, kes jäi kohale, kuid ei pööranud nii suurt tähelepanu vägivalda kasutanud isiku eemaldamisele.

Kainenema viimise narratiiv võib olla seotud suhtumisega, et alkoholi joores isik on ettearvamatu ja ohtlik. Vastavalt Korrakaitse seaduse (2016) paragrahvile 42 on õigus joores seisundis isik toimetada kainenema juhul, kui ta on endale või teistele ohtlik. Kaine isiku kinnipidamine nõuab selgemat alust, näiteks vahetult eelseisva kuriteo ärahoidmist või vajadust tagada lähenemiskeelu täitmine. Seega võib kaine isiku kinnipidamiseks aluse leidmine olla keerulisem. Keskendumine joores seisundi olemasolule politseinike narratiivis ja seaduses võib toetuda eespool välja toodud narratiividele, kus alkoholi nähakse kui süüdlast, selle asemel et süüdlasena käsitleda vägivalda toime pannud isikut. Järelikult võib neutraliseerimistehnika mõjutada sekkumiste valikut.

Vägivalda kasutanud isiku kainenema viimine tagab korraks kannatanule ohutuse, kuid pikemas perspektiivis ei ole lahendus paarisuhte vägivaldale. Mitme juhtumi puhul naases süüdimõistetud pärast kainenemist partnerite ühisesse koju, kuigi talle oli esitatud süüdistus vägivalda tarvitamise osas.

4.5. Prokuröride tõlgendused

Prokuröride tõlgendustes esinesid eelkõige taotlused karistuste osas. Samas esines ka omapoolseid hinnanguid toimunule. Näiteks esitas üks prokurör kohtukõnes järgmise narratiivi alkoholi tarvitamise kohta:

„Süüdistatav ja kannatanu elasid koos, tarvitasid koos alkoholi, neil olid alkoholiprobleemid. Neil on selline elustiil.“

Arvestades, et selle juhtumi puhul oli süüdistatav teo toime panemise hetkel kaine, on huvitav, et prokurör alkoholi tarvitamise teema esitab ja omastades selle veel isikutel justkui millegi, mis on väärarvamatu osa neist – „neil on selline elustiil“.

Karistuseks taotlesid prokurörid kõigi juhtumite puhul vangistust, mida KarS §73 alusel ei pöörata täitmisele, kui süüdimõistetud ei pane teatud aja jooksul toime uut tahtlikku tegu. Ühel korral asendati vangistus üldkasuliku tööga. Osade juhtumite puhul taotlesid prokurörid lisakaristusi, näiteks kriminaalhooldaja juures käimist ja alkoholi tarvitamisest hoidumist. Alkoholi tarvitamise keeldu taotleti juhtumite puhul, kus kannatanud olid selleks soovi avaldanud kokkuleppemenetlusega nõustudes.

4.6. Kaitsjate tõlgendused

Kaitsjate narratiive esines kohtutoimikutes suhteliselt vähe ja need olid seotud pigem formaalsete menetlustoimingute kui juhtunu tõlgendusega. Siiski tuli paari juhtumi puhul esile kaitsjate poolne tõlgendus juhtunust, kus enamasti üritati juhtunut näidata kergemana, kui süüdistuses välja toodud oli.

„Minu kaitsealune ei tunnista end täielikult süüdi, sest tegemist polnud tahtliku teoga.“

Samuti esitas üks kaitsja omapoolse ettepaneku kriminaalasi lõpetada leppimise või avaliku menetlushuvi puudumise tõttu või kohaldada lepitusmenetlust, kuigi ei välistanud ka kokkuleppemenetlust. Oma ettepanekut põhjendas kaitsja järgnevalt:

„Kaitsja rõhutab, et minu kaitsealune on varem karistusseadustiku järgi karistamata isik. Mistõttu on alust eeldada, et selline tegu on tal juhuslik ning jääb viimaseks. /.../ tööandja poolt antud iseloomustus on positiivne.“

Tsitaadist tuleb välja, et kaitsja rõhub süüaluse varasemale karistuse puudumisele ja tööandja positiivsele iseloomustusele. Samuti seab ta üles eelduse, et kuna tegu toimus esimest korda, siis ei ole tõenäoline, et see kordub. Esitatud argumendid on kriminaalajades tavalised põhjendused kriminaalasi lõpetamiseks. Samas ei ole toodud argumendid kooskõlas paarisuhtevägivalda uurimuste tulemustega. Hea iseloomustus tööandjalt ega varasem karistuse puudumine ei näita, et inimene ei võiks paarisuhtes vägivaldne olla. Veelgi enam, sageli on paarisuhtes vägivalda kasutavad inimesed väljaspool kodu väga meeldivad ja seaduskuulekad. Lisaks on paarisuhtevägivald harva juhuslik ja üksik tegu. Kriminaalasi lõpetamise otsuse saab teha aga vaid prokuratuur ja käesoleval juhul kaitsja taotlust ei rahuldatud.

Ühe juhtumi puhul rõhus kaitsja hädakaitsele ja leidis, et esinevad süüid välistavad asjaolud:

„Toimiku materjalid on napid, kuid seal on piisavalt andmeid selle kohta, milline vigastus kannatanule põhjustati. Selle tekkemehhanism on tõendatud, kuid mis eelnes süüdistatavale teole, selles osas on vähe tõendeid kogutud. Käesoleval juhul esinevad süüid välistavad asjaolud, st isikul on õigus ennast kaitsta, st see tegu ei ole õigusvastane, kui isik tõrjub vahetut rünnet. /.../ Kannatanu on ülekuulamisel märkinud, et ta oli ise süüdi. Kannatanu on [süüdimõistetud nimi] suhtes vägivaldne olnud, minu kaitsealusel oli alust oma tegevust alustada ka siis, kui kannatanu rünne väga suur ei olnud. Leian, et vaatamata sellele, et

tegemist oli noaga, ei ületatud hädakaitsepiire, sest tegemist polnud raske tervisekahjustuse tekitamisega, kuigi vahend oli küllaltki ohtlik. Kannatanu oli meesterahvas, süüdistatav naisterahvas. Kõik hädakaitse tingimused on olemas.“

Selles tsitaadis rõhub kaitsja mitmele põhjusele, mis õigustaksid tema poolt kaitstava isiku tegevust. Kaitsja toob välja, et tuleks arvestada ka varasemalt toimunud suhtlust. Samuti toob välja kannatanu enda ütluse, mille eesmärgiks võib olla näidata, et kannatanu nõustub, et vägivald oli õigustatud. Lõpuks toob kaitsja sisse soo aspekti, mille eesmärgiks võib olla näidata, et noa kasutamine oli õigustatud, sest naisterahvad on keskmiselt nõrgemad kui meesterahvad. Kaitsja narratiiv järgneb loogilist põhjenduste jada. Sealjuures ei rõhu kaitsja iseloomustusele, vaid suhtes toimunule.

Kuna kaitsjate eesmärk on tagada süüdimõistetule võimalikult kerge karistus, siis oli iseloomulik, et kaitsjad näitasid vägivallaakti väiksemana, rõhusid enesekaitsele või süüdimõistetu varasemale karistuse puudumisele.

4.7. Sarnasused ja erinevused tõlgendustes

Kui omavahel kokku viia eri osapoolte tõlgendused, siis tuleb esile, et kõik osapooled nendivad vägivallaakti toimumist, kuid vägivallaakti põhjusi ja sellele eelnevat kirjeldavad sageli erinevalt. Samuti on erinev viis, kuidas jutustajad ennast esitlevad.

Kannatanud esitasid vägivalda kui selgelt nende vastu toime pandud tegu, millele tavaliselt eelnes süüdimõistetu poolne vaimne vägivald või omavaheline vaidlus. Süüdimõistetud ja paari juhtumi puhul ka tunnistajad kirjeldasid toimunut rohkem kui kahepoolset rüselust või tüli. Süüdimõistetud seostasid selgelt kannatanu käitumise ja enda vägivalla kasutamise, pannes vastutuse vägivalla eest kannatanule.

Kõik osapooled nägid seost alkoholi tarvitamise ja vägivalla vahel. Alkoholi toodi esile isegi juhul, kui vägivallaakti toimepanemisel oli süüdimõistetu kaine. Kõige vähem keskendusid alkoholi mõjule süüdimõistetud, kes nentisid alkoholi tarvitamist, kuid ei seostanud seda vägivallaga. Alkoholi narratiivides võeti vastutus süüdimõistetult ja asetati see alkoholile.

Läbiva narratiivina tuli esile kannatanu soovimatus ütlusi anda. Kui kannatanud tõid välja, et nad ei andnud ütlusi, sest kartsid partneri reaktsiooni, siis tunnistajad tõid lihtsalt välja, et kannatanu ei rääkinud toimunust ja ei analüüsinud, miks. Siiski tuli ühe patrullpolitseiniku

tunnistusest välja, et ta kahtlustas, et kannatanu ei räägi vägivallast, sest kardab oma partnerit, kuid tegutsemisel lähtus politseinik siiski kannatanu ütlusest, et kõik on korras.

Tunnistajad esitasid enim narratiive osapoolte iseloomustamiseks ja keskendusid süüdimõistetutest, kannatanutest ja menetlejatest vähem konkreetse juhtumi kirjeldamisele. Sageli tõid tunnistajad välja, et nad ei näinud süüdistuses esitatud füüsilise vägivallaakti pealt, kuid kuulsid sellest kannatanult või aimasid selle toimumist vigastuste põhjal.

Nii kannatanud kui süüdimõistetud esitlesid end loos positiivsete kangelastena. Kannatanud esitlesid olukordi, kus neile tehti liiga, sest süüdimõistetud oli kas joobes, armukade või kontrolliv. Enda reaktsioonina esitleti abi kutsumist või püüet olukorrast lahkuda. Süüdimõistetud omakorda defineerisid enda käitumist kui reaktsiooni kannatanu käitumisele. Süüdimõistetud kujutasid end õiglastena. Vägivalla kasutamisel rõhutasid süüdimõistetud, et ei tahtnud vigastusi põhjustada.

Tunnistajad ja patrullpolitseinikud esitlesid end sekkujatena, kes tegid kindlaks olukorra asjaolud ja seejärel reageerisid vastavalt. Sekkumise kirjeldamisel tuli esile selgete põhjenduste esitlemine (nähtavad vigastused, karjumine, osapoolte ütlused). Niimoodi näitasid tunnistajad ja patrullpolitseinikud end erapooletute isikutena, kes otsustasid sekkuda pärast olukorra välja selgitamist. Prokuröride ja kaitsjate narratiivid olid õiguslikust narratiivist juhitud ja kasutatud sõnavara oli juriidiline. Niimoodi esitasid prokurörid ja kaitsjad end professionaalidena, kes lähtuvad olukorra tõlgendamisel seadusandlusest.

Uuritud materjalides esitasid osapooled toimunud sündmust märksõnade tasemel sageli sarnaselt, näiteks toimus löömine, kannatanu ei andnud ütlusi, süüdimõistetud oli joobes. Samuti oli sarnane alkoholi nägemine vägivalla põhjusena, vaid süüdimõistetute ütlustes ei tulnud seda selgelt esile. Erinevused tulid esile sündmuste detailide kirjelduses, näiteks süüdimõistetud esitasid vägivalda väiksemana kui kannatanud. Samuti tuli esile erinevus põhjenduste andmises, näiteks seostasid süüdimõistetud oma vägivalla selgelt kannatanute käitumistega, kannatanud esitasid vägivalda aga kui järke süüdimõistetud agressiivsele käitumisele. Ennast esitlesid jutustustes nii süüdimõistetud kui kannatanu õigesti käitunud osapoolena, kes kannatas partneri vale käitumise pärast. Tunnistajad ja patrullpolitseinikud esitlesid end neutraalsete sekkujatena ning prokurörid ja kaitsjad esitlesid end professionaalidena.

4.8. Tõlgendused kohtuotsuses

Enamik kohtuotsuseid tehti kokkuleppemenetluse käigus, st kohus ei hinnanud kuriteo aset leidmist, vaid kinnitas, et kokkuleppemenetlus on midagi, millega kõik osapooled on nõus. Kokkuleppemenetlusega peab esmalt nõustuma kannatanu menetluse käigus ja seejärel toimub kokkuleppe sõlmimine. Kokkuleppe sõlmimisel osalesid uuritud juhtumite puhul prokurör, süüdistatav ja tema kaitsja. Kokkuleppe käigus saavutatud juhtunu kirjeldus oli sama, mis kannatanu poolt esitatud kirjeldus juhtunust oma tunnistuse käigus, isegi juhtudel, kus süüdimõistetu algselt tunnistas süüd osaliselt või esitas juhtunust teistsuguse versiooni.

Kokkuleppemenetluse puhul on õigus kannatanul avaldada soovi, millist karistust nad süüdistatavale soovivad. Enamik kannatanuid jättis karistuse kohtu otsustada, vaid mõni kannatanu tõi välja kindla soovi, näiteks alkoholi tarvitamise keelu. Lisaks soovisid mitme juhtumi puhul kannatanud, et vägivalda tarvitanud partnerit ei karistataks.

„Ma ei nõua, et [süüdimõistetu nimi] oleks karistatud, kuid ma arvan, et naisterahva vastu ei tohi kätt tõsta, see on lubamatu.“

Eespool olnud tsitaadist võib näha, et kannatanu mõistab vägivalla hukka, kuid ei nõua karistust. Sellise narratiivi taga võib olla kannatanu emotsionaalne seotus süüdimõistetuga, mistõttu ta ei soovi, et süüdimõistetuga midagi halba toimuks. Samuti võib tagamaaks olla skeptilisus selles suhtes, et karistus midagi muudab.

Eriti tugevalt tuli kannatanu soov karistust mitte määrata esile ühe juhtumi puhul, kus naine lõi oma meest noaga ja mees algul valetas politseile, et talle tungiti kallale tänaval, ja hiljem avaldas mitmel korral soovi, et naist ei karistataks:

„Ainus, mida ma võin mainida, et kõik see toimus juhuslikult ja selles on minu süü. Ma andsin [süüdimõistetu nimi] andeks, mingeid pretensioone mul tema vastu ei ole ja ma ei soovi, et teda võetaks kriminaalvastutusele.“

Kui kannatanute ütlused peegeldusid kohtuotsustes enamasti sõna-sõnalt, siis soovid karistuse osas enamasti mitte. Näiteks eelnevalt välja toodud juhtumi puhul mõistis kohus oma meest noaga rünnanud naisele tingimisi vangistuse. Vaid juhtudel, kus kannatanu avaldas soovi, et süüdimõistetu ei tarvitaks alkoholi, oli näha, et see soov kajastus ka kohtuotsuses. Seega jõuab paarisuhtevägivalla juhtumite puhul kohtuotsusesse kannatanu versioon juhtunust ja karistust mõjutab enim prokuröri esitatud nõue.

4.8.1. „Tundis füüsilist valu“

Nii ütlustes kui ka kohtuotsustes jooksis pidevalt läbi väljend „füüsiline valu“. Kannatanute ülekuulamise protokollides esines see väljend kõigi juhtumite puhul. Mitmel korral oli tunnistuse viimaseks lauseks füüsilise valu nentimine. Näiteks kirjeldas üks kannatanu pikalt toimunult, lisas kirjaliku kirjelduse lõppu tunnistajate nimed ja seejärel eraldi real kõige lõpus oli lause: „*Kui [nimi eemaldatud] lõi mind, tundsin ma füüsilist valu.*“ Kuna karistusseadustikus on välja toodud, et karistatav on kas tervist kahjustav või valu põhjustav kehaline väärkohtlemine, siis tuleb siin esile, kuidas seadusandluses kasutatud sõnad mõjutavad inimeste kirjeldusi juhtunust, et need sobiksid seadusega reguleeritud kuriteo alla. Kui kannatanu kirjeldab vaid väärkohtlemist ja ei too välja sellega kaasnenud kahju, siis ei ole see piisav kuriteo koosseisu tuvastamiseks.

Kohtuotsustes ja süüdistuses oli kirjeldatud juhtunut ja alati välja toodud ka füüsilise valu ja/või kehavigastuse teke vägivalla tagajärjel:

„/.../ lõi ta oma elukaaslasele, [kannatanu nimi], ühe korra noaga rinna piirkonda vasakult poolt, millega tekitas kannatanule suurt füüsilist valu ja mille tagajärjel tekkis kannatanul rinna peale vasakult poolt 1,5 cm pikkune lõikehaav.“

„/.../ kasutas [süüdimõistetud nimi, aadress] elukaaslase [kannatanu nimi] suhtes valu tekitavat vägivalda teda ühel korral näkku lüües.“

Esimeses tsitaadis on omavahel ühendatud objektiivselt tuvastatud väline vigastus ja subjektiivne füüsilise valu tunne. Seega on füüsiline valu muudetud seadusandluses objektiivseks tõestuseks kahju tekitamisest. Iga juhtumi puhul oli kohtuotsuses ja tunnistuses füüsiline valu välja toodud. Tunnistuste tekstides tuli esile, et füüsilise valu nentimine oli sageli kunstlikult lõpus lisatud, ilmselt suunas uurija kannatanut füüsilist valu välja tooma. Siit tuleb selgelt esile, kuidas juriidiline narratiiv mõjutab inimeste poolt esitatud narratiive.

4.9. Edasine suhe

Mõnedes juhtumites tuli välja, mis suhtest edasi sai. Enamasti jätkasid partnerid kooselu, kuigi oli ka juhtumeid, kus toodi välja, et on toimunud lahkuminek. Edasise suhte kirjeldamisel töid osapooled välja pigem positiivseid arenguid.

„Meil on olnud ka järgnevalt ütlemisi, kuid nii tõsiseks konfliktid enam arenenud ei ole. Oleme mõelnud ka kõrvalisele abile nõustamise näol, kuid selleni me veel jõudnud ei ole.“ (Süüdimõistetute ütlused)

„Suhtleme vaid lapse teemadel ja meie läbi saamine on parem – normaalne.“ (Kannatanu ütlused)

„Elukaaslasega saan hästi läbi.“ (Süüdimõistetute ütlused)

„Käesolevaks ajaks ei tea ma, kas me [süüdimõistetute nimi] lähme lahku või mitte, kuid viimase kuu jooksul [süüdimõistetute nimi] ei joo ega tõsta minu vastu kätt.“ (Kannatanu ütlused)

Ühe juhtumi puhul pöördus paar kuud pärast kriminaalmenetluse algust kannatanu naiste varjupaika ja jäi sinna kuuks ajaks, kuid pärast läks koju tagasi. Naiste varjupaiga töötaja esitas põhjaliku ülevaate kirjas politseile sellest, mida kannatanu oli varjupaigas rääkinud. Kirjast tuleb välja, et vägivalda esines ka pärast juhtunut, kuid kannatanul püsis siiski tahtmine kooselu jätkata:

„Oma ütluste kohaselt tundis [kannatanu nimi] mehe ees hirmu, kuid tal oli mehest ka kahju. /.../ Varjupaigas viibimise ajal külastas [kannatanu nimi] nädalavahetustel koos lapsega oma elukaaslast. [Kuupäev] avaldas [kannatanu nimi] varjupaigatöötajatele, et nädalavahetusel viis mees lapse metsa, [kannatanu nimi] järgnes neile. Metsas teatas mees lapse juuresolekul, et tal on kaasas kirves ja labidas. Kirvega lubas ta naise tappa ning maha matta ning lapse metsa jätta. [Kannatanu nimi] seletuste kohaselt said nad siiski lõpuks seletamise ja vaidlemise järel koos lapsega metsast tulema. [Kannatanu nimi] mõõnis olukorra ohtlikkust, kuid tunnistas, et on emotsionaalselt mehega seotud ja ei taha, et mees vangi läheks. Varjupaigast lahkus [kannatanu nimi, kuupäev], pöördudes koju tagasi.“

Toodud tsitaadis on kannatanu kirjeldanud kriminaalasjast eraldiseisvat vägivalda juhtumit, mis leidis aset kriminaalmenetluse käigus. Tekstist tulevad välja kannatanu kahetised tunded – ühelt poolt hirm ja teiselt poolt kaastunne ja emotsionaalne seotus süüdimõistetuga. Ka teised kannatanud väljendasid sarnaseid emotsioone oma ütlustes.

„[Süüdimõistetute nimi] on iseloomult äkiline inimene ja väga armukade. Ma sooviksin temast lahku minna, kuid iga kord peale tüli hakkab mul temast kahju ja ma andestan talle.“

Paarisuhte jätkumine vägivalda esinemise puhul on tekitanud pikalt vaidlusi. Mitmed eksperdid on seisukohal, et suhe, kus on esinenud vägivalda, ei saa jätkuda. Näiteks leiab Walker kaasautoritega (1982), et ainuke viis vägivallatsükli lõpetamiseks on paari lahkumine. Samas on nõustajaid, kes toetavad paarisuhte jätkumist juhul, kui osapooled seda soovivad ja vägivalda kasutanud partner abi otsib. Kuna ohvrid on sageli vägivallatsetega tihedalt seotud ja paarisuhetes esineb vägivallale lisaks häid momente, siis on suhte jätkumine tavapärane. Seetõttu tuleb senisest enam tähelepanu pöörata vägivalda kasutanud isikute teraapiale, mis võiks aidata kaasa vägivalda mitte kordumisele.

5. Järeldused

Järgnevas peatükis toon välja põhilised järeldused uurimuses saadud tulemuste põhjal. Lisaks eespool käsitletud narratiividele analüüsin kohtutoimikutes välja toodud menetluspraktikat. Analüüsi põhjal toon välja ettepanekud, millele paarisuhtevägivalla kuritegude menetlemisel tuleks senisest enam tähelepanu pöörata.

Paarisuhtevägivallale on iseloomulik vägivallaaktide kordumine ja rängemaks muutumine. Tõlgendustest tuli lisaks korduvusele esile tugev seos füüsilise ja vaimse vägivalla vahel. Praegune seadusandlus keskendub eelkõige füüsilise vägivalla üksikutele aktidele, seega ei kajasta paarisuhtevägivalla tegelikku olemust. Senisest enam võiks seadusandluses pöörata tähelepanu füüsilisele vägivallaaktile eelnenud suhtele ja võtta arvesse vaimset vägivalda süüd raskendava asjaoluna. Samuti peaks korduvat vägivalda vaatama muustrina, mitte üksikute vägivallaaktide summana.

Mitmest narratiivist tulid esile neutraliseerimistehnikad, näiteks panid kannatanud ja tunnistajad vastutuse vägivalla eest alkoholile. Süüdimõistetud eitasid kahju tekitamist ja esitasid toimunut enesekaitsena. Neutraliseerimistehnikad jätavad mulje, et kuriteo toimepanija pole midagi valesti teinud ja on ohtlikud, sest vähendavad toimepanija vastutust ning sellega suurendavad kuriteo kordumise tõenäosust. Menetlejad peaksid neutraliseerimistehnikate suhtes olema tähelepanelikud ja takistama nende mõju otsustele.

Domineeriva narratiivina tuli esile alkoholi kui süüdlase narratiiv. Empiirilistes uuringutes on leitud, et paarisuhtevägivalda esineb oluliselt rohkem suhetes, kus üks partner tarvitab sagedalt suurtes kogustes alkoholi (FRA, 2014:38). Järelikult võib alkohol mõjutada vägivalla esinemist. Samas toimub vägivallakuritegusid ka olukordades, kus mõlemad osapooled on kained. Analüüsis välja tulnud narratiiv mitte ainult ei seostanud alkoholi ja vägivalda, vaid pani vastuse vägivalla eest alkoholile. Selline narratiiv viib olukorda, kus vägivalda toime pandud isikut ei näha enam vastutavana, vaid vastutavana nähakse alkoholi. Narratiivi mõju võib näha sekkumistes, kus politseiametnikud põhjendasid oma sekkumise valikut sellega, kas väidetav toimepanija oli joobes või mitte. Mitte joobes isikut ei kohelda kui võimalikku ohtu isegi juhul, kui teatatud on vägivalla esinemisest.

Vägivalla esinemine kriminaalmenetluse ajal ja kohe pärast politsei lahkumist viitab, et vägivalla ära hoidmiseks on väga oluline eemaldada vägivalda tarvitanud isik kanntanu juurest ning lootus, et vägivald ei kordu, ei ole enamasti õigustatud. Tõlgendustest tuli kõige

levinuma praktikana välja süüdimõistetud kainenema viimine, kuid see lahendus on vaid ajutine ning ei aita kaasa pikaajalisele ohutuse tagamisele. Osades riikides (näiteks Austrias, Tšehhis ja Soomes) on politseile antud õigus koha peal kohaldada lähenemiskeeldu, mis hakkab kehtima koheselt ja keelab vägivalda tarvitanud isikul kannatanu läheduses viibida isegi juhul, kui neil on ühine elupind (FRA, 2014:68). Ka Eestis tuleks leida uusi sekkumisi, mis aitaksid vägivalda kordumist ennetada.

Kohtutoimikute uurimisel jäi ühe sagedase praktikana silma elukohast lahkumise keeldu kohaldamine selleks, et tagada kriminaalmenetluse läbi viimine. Elukohast lahkumise keeld tähendab, et süüdistatav ei või lahkuda oma elukohast ilma menetleja loata kauemaks kui kolmeks ööpäevaks. Keeld aitab kriminaalmenetlust läbi viia. Mitme juhtumi puhul oli aga süüdistatava elukohaks ühine elupind kannatanuga. Selline määrus tekitab küsimusi, sest selle asemel et soodustada kannatanu võimalust turvaliselt jätkata oma elu, määratakse süüdistatavale kohustus jääda samasse elukohta, kuhu on sisse kirjutatud kannatanu. Selline praktika näitab, et paarisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel lähtutakse üldisest rutiinist ja ei arvestata paarisuhtevägivalla kuritegude eripära. Süüdistatavale määratud elukohast lahkumise keeld võib paigutada kannatanu veel ohtlikumasse olukorda. Siinkohal tuleks vaadata, kas on võimalust seadusandlust muuta niimoodi, et süüdistatava ja kannatanu kooselu jätkamist ei soodustaks määrustega.

Kannatanute jutustused toimunud vägivallast olid aluseks süüdistuse sõnastusele. Kõigi juhtumite puhul kinnitati süüdistuses esitatud kohtuotsusega. Seega käsitleti kannatanute narratiive õigussüsteemis kui juriidilisi fakte. Samas tuli esile, et paljude juhtumite puhul ei soovi kannatanud ütlusi anda. Põhjused ütluste mitte andmiseks varieerusid, kuid sageli tuli esile hirm partneri ees. Seega on oluline, et kannatanule tagatakse võimalus turvaliselt juhtunust rääkida. Selleks on vajalik kannatanu kuulata eraldi üle ja sisendada talle turvatunnet, et vägivallast rääkimine ei too kaasa negatiivseid tagajärgi. Kannatanu ohutuse tagamiseks on vajalik aga senisest laiem süsteem, mis tagab kannatanule reaalse kaitse. Nii Eesti (nt Kass, 2014) kui välismaa uuringud (Goodmark, 2012:86-87) on leidnud, et praegused sekkumised ei taga kannatanu ohutust ja pärast politseile teatamist võib kannatanu kogeda hoopis rängemat vägivalda, sh surmaga lõppevat. Ka käesolevas uurimuses tuli välja süüdimõistetute kättemaks politsei kutsumise eest.

Sekkumiste planeerimisel tuleb arvestada asjaoluga, et paljud paarid jätkavad suhet pärast vägivalla esinemist. Kannatanu soovib sageli vägivalla, kuid mitte suhte lõppemist. Nende

juhtumite puhul tuleb leida alternatiivne lahendus senistele lahendustele, mis keskenduvad kannatanu ja süüdimõistetu eraldamisele. Kui kannatanutele pakutakse hetkel alati võimalust pöörduda ohvriabitöötaja poole, siis võiks luua teisele poole süsteemi, kus vägivalda kasutanud isikule pakutakse võimalust pöörduda abi saamiseks spetsialisti poole.

Uute vägivaldaaktide ennetamise seisukohalt on oluline pöörata tähelepanu vägivalda kasutanud isikule, olenemata kannatanu ja süüdimõistetu edasisest suhtest, sest vägivald võib korduda ka uues suhtes. Alternatiivsete lahenduste vajadust toetab asjaolu, et paljud kannatanud soovisid vägivalda lõppemist, kuid ei soovinud süüdimõistetu kohtulikku karistamist. Seega on oluline pakkuda erinevaid lahendusi paarisuhtevägivalda kuritegude puhul. Üheks võimaluseks oleks arendada välja süsteemne sekkumine, mis aitaks vägivalda kasutanud isikutel vägivaldsest käitumismustrist vabaneda.

Kokkuvõte

Käesoleva lõputöö eesmärgiks oli kaardistada paarisuhtevägivalla kriminaalasjade uurimise käigus loodavad tõlgendused. Tõlgenduste uurimiseks kasutasin kohtutoimikute materjale, millele rakendasin narratiivanalüüsi ehk eristasin dokumentidest osapoolte esitatud narratiivid. Eesmärgi täpsustamiseks sõnastasin viis uurimisküsimust, mis keskendusid eri osapoolte loodud tõlgendustele.

Analüüsi tulemusel said kõik uurimisküsimused vastatud. Kannatanute tõlgendused jagunesid neljaks narratiiviks, mis käsitlesid vägivalla varasemat esinemist, alkoholi mõju vägivaldsusele, armukadedust kui vägivalla põhjust ja soovimatust ütlusi anda. Süüdimõistetute tõlgendused jagunesid kolmeks narratiiviks, mis keskendusid kannatanu agressiivsusele, oma süü osalisele tunnistamisele ja juhtunu kahetsemisele. Tunnistajate tõlgendused jagunesid kolmeks narratiiviks, milles tunnistajad esitasid positiivseid iseloomustusi süüdimõistetute kohta, tõid välja, et nad pole löömist näinud ja kannatanu ei rääkinud neile juhtunust. Patrullpolitseinike tõlgendused jagunesid kaheks narratiiviks: kannatanu soovimatus ütlusi anda ja süüdimõistetute kainenema viimine. Prokuröride ja kaitsjate tõlgendused olid juriidilised narratiivid, mis keskendusid karistusele ja süü olemasolule. Kohtuotsustesse jõudsid kannatanute tõlgendused juhtunust ja prokuröride taotlus karistuse osas.

Tõlgenduste võrdlemisel selgus, et mitmed narratiivid kordusid eri osapoolte tõlgendustes. Kõige sagedasem oli narratiiv alkoholi ja vägivalla seosest. Narratiivis pandi vastutus vägivalla eest alkoholile. Seega oli tegemist neutraliseerimistehnikaga, mille käigus esitati õigustus vägivalla tarvitamiseks. Seda toetas teine narratiiv, kus tunnistajad esitasid positiivseid iseloomustusi süüdimõistetute kohta. Järelikult esitati narratiivides süüdimõistetute positiivses valguses, kelle probleemne käitumine on põhjustatud alkoholist.

Süüdimõistetute narratiivid olid erilised selle poolest, et keskendusid kannatanu käitumisele ja suhte pikemale kirjeldamisele. Enda vägivalla kasutamist esitati lühidalt ja sageli väiksemana kui süüdistuses. Seega tõlgendasid süüdimõistetud vägivalda kui vastust kannatanu käitumisele ja panid vastutuse vägivalla eest kannatanule. Kuigi esitati kahetsust, siis vastutust vägivalla eest endale ei võetud.

Ametivõimu esindajate tõlgendusi esines kohtuasjades vähem. Võrreldes varasemate uurimustega ei tulnud minu analüüsist esile ohvreid süüdistavaid hoiakuid. Siiski pandi

osaliselt vastutus ohvrile – kui kannatanu ei rääkinud patrullpolitseinikele vägivallast ja süüdimõistetud polnud nähtavalt purjus või tegi koostööd, siis ei viinud politseinikud vägivalda kasutanud isikut ära, kuigi olid varasemalt saanud teate vägivalla esinemisest.

Analüüsist tuli esile juriidilise narratiivi mõju osapoolte narratiividele. Kannatanute tunnistustes oli sageli kunstlikult sees väljend „füüsiline valu“, mis on selgelt seotud seadusandluses defineeritud kuriteo tingimustega. Kaitsjad esitasid oma narratiivides seoseid, mis on levinud juriidilises kontekstis, aga paarisuhtevägivalla olemusega vastuolus. Süüdimõistetute narratiivides esines kahetsuse väljendamine, mis on juriidilises kontekstis oodatav vastus süüdistusele. Süüdimõistetud vastasid oma tõlgendustes esitatud süüdistustele niimoodi, et nende tegevus poleks kvalifitseeritav kuriteona, näiteks eitas süüdimõistetud ähvardamist ja esitas oma tegevust soovina hirmutada ilma kavatsuseta tegu korda saata.

Vägivalla kirjeldamisel tuli narratiividest esile selge seos vaimse ja füüsilise vägivalla vahel. Kui seadusandluses vaadatakse vägivallaakte kui üksikuid juhtumeid, siis inimeste tõlgendustes ei esine füüsiline vägivallaakt eraldi, vaid on selgelt seotud muu suhtes toimuvaga. Samuti tuli esile vägivallaaktide kordumine aja jooksul. Selleks et praegune seadusandlus kajastaks paarisuhtevägivalla olemust paremini, tuleks leida võimalused vaimse vägivalla raskendava asjaoluna arvestamiseks. Samuti peaks iga järgnev samade isikute vahel toimuv vägivallaakt olema suurema kaaluga kui eelnev.

Narratiivide analüüsist lähtus, et praegused sekkumised ei taga kannatanutele turvalisust ega vasta nende soovidele. Vägivald kordus kannatanute sõnul kriminaalmenetluse ajal või kohe pärast politseipatrulli lahkumist. Kainenema viimine aitab küll korraks ohuolukorra lahendada, kuid pikemas plaanis ohvritele turvalisust ei taga. Samuti pole vägivald alati seotud alkoholiga. Selleks et paarisuhtevägivalda esineks vähem tuleb luua uusi sekkumisi, mis keskenduksid vägivalda kasutanud isikute käitumisele ja aitaksid neil edaspidi vägivalla kasutamist vältida. Sekkumiste valik peab laienema, et vastata erinevatele olukordadele.

Kuna käesolev töö põhines kohtumaterjalidel, siis polnud võimalik täpsustada esitatud narratiive. Edaspidistes uurimustes võiks viia läbi intervjuusid prokuröridega, et uurida, kuidas kujunevad nende taotlused karistuse osas. Lisaks tuleks uurida, millised sekkumised tagaksid kannatanutele ohutuse ja takistaksid edaspidist vägivalla esinemist. Kasulik oleks korrata käesolevat uurimust, et kaardistada ajas toimunud muutusi paarisuhtevägivalla kuritegude tõlgendustes.

Kasutatud kirjandus

- Ahven, A., Leps, A., Tammiste, B., Salla, J., Tamm, K., Kraas, K., ... Kõiv, T. (2016). *Kuritegevus Eestis 2015*. Tallinn: Justiitsministeerium.
- Ahven, A., & Surva, L. (2014). Perevägivalda menetluspraktika: 2011 ja 2013. *Kriminaapoliitika analüüs*, 1–13.
- Allaste, A.-A., & Võõbus, V. (2008). Vägivald lähisuhtes: selle põhjused ja võimalikud lahendused. Kasutatud 22.10.2016 https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/allaste_vagivald_lahisuhtes_biin_retsensioon_1_.pdf
- Bandura, A., Ross, D., & Ross, S. A. (1961). Transmission of aggression through imitation of aggressive models. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 63(3), 575–582. <https://doi.org/10.1037/h0045925>
- Beyrer, C. (2014). Pushback: The Current Wave of Anti-Homosexuality Laws and Impacts on Health. *PLoS Medicine*, 11(6), e1001658. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1001658>
- Burr, V. (2003). *Social constructionism* (2. tr). London: Routledge.
- Campbell, J. C., Oliver, C., & Bullock, L. (1993). Why battering during pregnancy? *AWHONN's Clinical Issues in Perinatal and Women's Health Nursing*, 4(3), 343–349.
- Clinard, M., B., & Meier, R., F. (2011). Crimes of Interpersonal Violence. *Sociology of Deviant Behaviour* (14. tr, lk 111–146). Wadsworth: Cengage Learning.
- Cunningham, A., Jaffe, P. G., Baker, L., Dick, T., Sue, M., Mazaheri, N., & Poisson, S. (1998). *Theory-derived explanations of male violence against female partners: Literature update and related implications for treatment and evaluation*. London: London Family Court Clinic.

- Eesti Statistikaamet. (2010). Viimase 12 kuu jooksul kogetud paarisuhte vägivald. Kasutatud 28.12.2016 http://pub.stat.ee/px-web.2001/igraph/MakeGraph.asp?gr_type=2&gr_width=600&gr_height=400&gr_fontsize=12&menu=y&PLanguage=2&pxfile=JST1120161228423932.px&wload=600&hload=400&rotate=
- Elken, J. (2011). Lähisuhtes vägivalda kasutanud isikute tõlgendused suhte arengust, vägivalda põhjustest ja sekkumisest. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- FRA. (2014). Violence against women: an EU-wide survey; main results. Luxemburg: Publications Office of the EU.
- Goodmark, L. (2012). *A troubled marriage : domestic violence and the legal system*. New York: New York University Press.
- Gubrium, J., & Holstein, J. (2008). Narrative Ethnography. *Handbook of Emergent Methods* (lk 241–264). New York: The Guilford Press.
- Harris, S. (2008). Constructionism in Sociology. *Handbook of constructionist research* (lk 231–250). New York: The Guilford Press.
- Hirschi, T. (2002). *Causes of Delinquency*. New Jersey: Transaction Publishers, Piscataway.
- Johnson, M. P. (2006). Conflict and Control: Gender Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence. *Violence Against Women*, 12(11), 1003–1018. <https://doi.org/10.1177/1077801206293328>
- Karistusseedustik. (2016). RT I, 31.12.2016, 14. Kasutatud 22.11.2016. <https://www.riigiteataja.ee/akt/120052016007>
- Kass, V. (2014). Perevägivalda ohvrite kogemused abi otsimisel Eestis. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Kimmel, M. S. (2002). „Gender Symmetry“ in Domestic Violence: A Substantive and Methodological Research Review. *Violence Against Women*, 8(11), 1332–1363.

- Korrakaitseadus. (2016). RT I, 02.12.2016, 6. Kasutatud 07.01.2017.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/102122016006>
- Kriminaalmenetluse seadustik. (2016). RT I, 31.12.2016, 15. Kasutatud 22.11.2016.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/120052016007>
- Kruut, K. (2014). *Perevägivald Eesti Vabariigis*. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Kütt, T. (2015). *Naiste käsitletud väimsest vägivallast paarisuhetes*. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Linders, A. (2008). Documents, Texts, and Archives in Constructionist Research. *Handbook of constructionist research* (lk 467–492). New York: The Guilford Press.
- Linno, M., Soo, K., & Strömpl, J. (2011a). *Juhendmaterjal perevägivalla vähendamiseks ja ennetamiseks*. Tallinn: Justiitsministeerium.
- Linno, M., Soo, K., & Strömpl, J. (2011b). *Perevägivalla levikut soodustavad riskid ja perevägivalla ulatus praktikute hinnangutes*. Tallinn: Justiitsministeerium.
- Linno, M., & Strömpl, J. (2012). Narratiivse maailma uurimine. *Narratiivne lähenemine sotsiaaltöuurimuses. Laste väärkohtlemise lood*. (lk 48–61). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Lippus, H., Laanpere, M., Ringmets, K. P. I., Rahu, M., Haldre, K., Allvee, K., & Karro, H. (2015). *Eesti Naiste Tervis 2014: seksuaal- ja reproduktiivtervis, tervisekäitumine, hoiakud ja tervishoiuteenuste kasutamine*. Tartu: Tartu Ülikooli naistekliinik.
- Mezey, G. C., & Bewley, S. (1997). Domestic violence and pregnancy. *BJOG: An International Journal of Obstetrics and Gynaecology*, 104(5), 528–531.
<https://doi.org/10.1111/j.1471-0528.1997.tb11526.x>
- Murphy, J. C. (1993). Lawyering for Social Change: The Power of the Narrative in Domestic Violence Law Reform. *Hofstra Law Review*, 21(4), 1243–1293.

- Oja, V. (2015). Meestevastane vägivald heteroseksuaalsetes paarisuhetes. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Owens, D. J., & Straus, M. J. (1973). The Social Structure of Violence in Childhood and Approval of Violence as an Adult. *ERIC*.
- Paju, A. (2016). Perevägivallaga seotud müüdid vägivalla juhtumitega kokkupuutuvate spetsialistide hulgas. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Peiponen, J. (2015). Meestevastane vägivald lähisuhetes - meeste kogemused naistepoolse vägivallaga. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Salla, J., Tamm, K., & Solodov, S. (2016). Vägivallakuritegevus. *Kuritegevus Eestis 2015* (lk 30–39). Tallinn: Justiitsministeerium.
- Salla, J., & Surva, L. (2011). Perevägivalla juhtumite menetluspraktika: 2010. Kriminaapoliitika analüüs, 1–8.
- Soo, K. (2010). *Paarisuhtevägivald Eestis – levik ja tagajärjed*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Staudigl, M. (2007). Towards a Phenomenological Theory of Violence: Reflections Following Merleau-Ponty and Schutz. *Human Studies*, 30(3), 233–253. <https://doi.org/10.1007/s10746-007-9057-6>
- Strömpl, J. (2012). Sotsiaalse tegelikkuse konstrueeritud iseloom ja intrepereeriv sotsiaalteadus. *Narratiivne lähenemine sotsiaaltööstuuringutes. Laste väärkohtlemise lood*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Sykes, G. M., & Matza, D. (1957). Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review*, 22(6), 664–670.
- Zolotor, A. J., & Puzia, M. E. (2010). Bans against corporal punishment: a systematic review of the laws, changes in attitudes and behaviours. *Child Abuse Review*, 19(4), 229–247. <https://doi.org/10.1002/car.1131>

- Themas, A., Ainsaar, M., Soo, K., Sammul, M., Uusküla, A., Tarum, H., ... Varblane, U. (2015). *Eesti meeste hoiakute ja käitumise uuring: tervis, haridus, tööhõive, ränne ja pereloom*. Tartu: Tartu Ülikool.
- TNS Emor. (2014). Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas. Kasutatud 25.11.2016
http://lft.ee/admin/upload/files/Elanike%20hoiakud%20soop%C3%B5hise%20v%C3%A4givalla%20ja%20inimkaubanduse%20valdkonnas2014_aruanne_TNS%20Emor_1%C3%B5plik.pdf
- TNS Emor. (2016). Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas 2016. Kasutatud 13.01.2017
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/soopohise_vagivalla_uuring_2016_aruanne_emor_loplik.pdf
- Walker, L. E., Thyfault, R. K., & Browne, A. (1982). Beyond the Juror's Ken: Battered Women. *Vermont Law Review*, 7(1), 1–14.
- WHO. (2012). Intimate partner violence. Kasutatud 12.01.2017
http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/77432/1/WHO_RHR_12.36_eng.pdf
- Widom, C. S., Czaja, S., & Dutton, M. A. (2014). Child abuse and neglect and intimate partner violence victimization and perpetration: A prospective investigation. *Child Abuse & Neglect*, 38(4), 650–663.
- World Bank Group. (2017). Indicator data - Women, Business and the Law - World Bank Group. Kasutatud 17.01.2017, <http://wbl.worldbank.org/data/exploretopics/protecting-women-from-violence>

Lisa 1. Analüüsi aluseks olnud kriminaalaskjade nimekiri

Nimekirjas on toodud kohtuasjade numbrid, mille kohtutoimikutega tutvusin ja mis on käesoleva lõputöö analüüsitavaks materjaliks.

1. 1-15-5971
2. 1-15-8848
3. 1-15-8037
4. 1-15-5218
5. 1-15-6147
6. 1-15-9291
7. 1-15-9939
8. 1-15-9352
9. 1-15-4714

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Virve Kass,

(sünnikuupäev: 30.09.1992)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Paarisuhtevägivalla kuritegude tõlgendused Eestis kohtutoimikute analüüsi põhjal“,

mille juhendaja on PhD Judit Strömpl,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 17.01.2017